

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

ŠIKANNA NA ŠKOLÁCH V PLZEŇSKÉM KRAJI

Bakalářská práce

Pavla Dušková

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku
(2009-2012)

Vedoucí práce: PhDr. Václav Holeček, Ph.D.

Červen, 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 30. června 2012

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Václavu Holečkovi PhD. za metodickou pomoc a podporu, kterou mi poskytl při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

TEORETICKÁ ČÁST	7
1. AGRESIVITA JAKO PŘIROZENÁ PUDOVÁ ENERGIE	8
1.1 Rozlišení pojmů agresivita a agrese	8
1.2 Příčiny agresivity	9
1.3 Druhy agrese	14
1.3.1 Emocionální agrese	14
1.3.2 Frustrační agrese	15
1.3.3 Instrumentální agrese	16
1.4 Šikana	16
1.4.1 Objasnění pojmu šikana	16
1.4.2 Šikana versus škádlení	18
1.4.3 Novodobý problém – kyberšikana	20
1.4.4 Vývojová stadia šikany	21
1.4.5 Aktéři šikany	29
1.4.6 Osobnost agresora	29
1.4.7 Osobnost oběti	31
1.4.8 Postup vyšetřování a náprava následků šikany	33
1.4.9 Diagnóza šikany	33
1.4.10 Postup vyšetřování	34
1.4.11 Náprava následků šikany	36
1.5 Prevence	37
1.5.1 Přehled projektů a organizací zabývajících se prevencí šikany	38
1.6 Právní následky šikany	40
PRAKTICKÁ ČÁST	42
2. VÝZKUM A JEHO CÍL	43
2.1 Popis zkoumaného vzorku	44
2.2 Metody výzkumu	45
2.3 Analýza výsledků dotazníkového šetření	45

3.	ZÁVĚR	62
4.	RESUMÉ.....	64
5.	SEZNAM LITERATURY:	66
6.	INTERNETOVÉ ZDROJE:	67
7.	PŘÍLOHA:.....	68

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

„Pokud bude člověk člověkem, pokud bude touha po majetku, vášně, strach a nenávist, pokud budou rozličné barvy pleti, rozličné jazyky a rozličné národy, potud bude bohatý bohatým a chudý chudým a silný bude ovládat slabého a chytrý silného.“

Mika Waltari: Egypt'an Sinuhet

Nárůst agresivity a šikanujícího chování na našich školách je alarmující. Podle některých odborníků téměř neexistuje škola, kde by se šikana dříve či později nevyskytla. Poslední výzkumy ukazují, že šikanou prošlo až 41% dětí.¹ Můžeme tedy hovořit doslova o epidemii. Částečně je to daň společnosti za život v demokracii. Naše děti jsou od malička vychovávány k rovnoprávnosti, je posilováno jejich sebevědomí. Již dítě předškolního věku ví, že pokud se mu něco nelíbí, musí se ozvat. Dnešní mládež se nebojí prosadit svůj názor. Svoboda ve výchově a přílišné posilování sebevědomí často u dětí vyvolává pocit, že vše je dovoleno, hranice slušného chování nejsou přesně vymezeny.

Základem demokracie je rovnoprávnost členů ve skupině. Typickým příkladem asymetrie sil ve skupině je právě šikana. Silnější, mocnější, odolnější jedinec zneužívá slabšího. Šikana je proto označována za „smrtnou chorobu skupinové demokracie“. Obětí bývá slušný jedinec, nositel dobra, optimálně vychovaný lidský tvor.

V teoretické části své bakalářské práce se zabývám šikanou ve školním prostředí. Chtěla bych shrnout poznatky o jejím vývoji, typologii jejích aktérů, přiblížit některé metody vyšetřování a postupy práce s agresory i obětí. Dále bych chtěla poukázat na možné způsoby prevence a postižitelnost šikanujícího chování z právního hlediska. Pro úplnost považuji za důležité vysvětlit také pojmy agresivita, agrese a popsat její příčiny a druhy.

V empirické části práce bych chtěla srovnat výskyt šikany na SOU v Sušici a SOU v Plzni. Pomocí dotazníku chci potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že šikana se vykytuje více na školách ve velkoměstech. Dále bych chtěla zjistit, jak velké množství žáků se s šikanou na vlastní kůži setkalo a jaký je vliv médií na agresivitu.

---

¹MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

1. Agresivita jako přirozená pudová energie

Agrese je pud, který je vlastní téměř všem živým bytostem, a tudíž je součástí našich instinktivních reakcí. V dávných dobách umožňoval tento pud obranu před nebezpečím. Na rozdíl od zvířat člověk umí používat získané dovednosti a nástroje, svou agresi dokáže částečně ovládat, ale podstata reakcí je stejná. Postupem vývoje a s rozvojem lidské kultury se lidé, na rozdíl od zvířat již neřídí pouze instinkty. I přesto je jejich vliv na naše chování poměrně velký. Pod vlivem prostředí se v průběhu života vyvine pud, který nás nutí chovat se tak, abychom dosáhli určitého cíle. Vzniká pudová energie, kterou je třeba vybit.

Agresivní náboj má v sobě každý z nás. U někoho je slabší, u někoho silnější. Pokud jsme často vystaveni podnětům, které „spouští“ agresi a nejsme zaujati činností, která v nás vyvolává kladné emoce (např. zábava, tvořivá práce...), agresivní pudová energie se v nás hromadí a hrozí její výbuch. Je možné vybit energii agresivního pudu i neškodným způsobem. Velmi dobře nám poslouží jakýkoliv druh sportu. Naše kultura nás neustále nutí soutěžit s ostatními. Se soutěží roste i agresivita.

1.1 Rozlišení pojmů agresivita a agrese

V literatuře i médiích jsou často zaměňovány pojmy agresivita a agrese. Martínek definuje tyto pojmy takto:

„Agresivita (z lat. Aggressivus) – útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“ (Martínek, 2009, str. 9)

„Agrese (z lat. Aggressio) – výpad, útok – jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“ (Martínek, 2009, str. 9)

Zjednodušeně řečeno agresivitou rozumíme tendenci nebo sklon k násilnému chování. U agrese se naproti tomu jedná o záměrné a vědomé poškození osoby nebo věci za použití násilí.

Míra agresivity je u každého jedince jiná. Člověk s vysokou mírou agresivity se musí naučit své emoce zvládat. Tato dispozice může vážně narušit mezilidské vztahy. Pokud

násilně porušíme práva druhého, jedná se o projev agrese. Nemusí se vždy jednat pouze o fyzický útok. Může jít také o slovní agresi, vyhrožování, osočování, nadávání. Prvky pudové agrese objevíme i v některých druzích zaměstnání nebo ve sportu. Agresivní prvky ale vyzorujeme i v nezměrné touze po moci.²

Pokud při prosazování vlastních cílů respektujeme pravidla dané společnosti, jedná se spíše o asertivní chování. Jestliže je agresivita natolik intenzivní, že překročí sociální normy a pravidla dané společnosti, jde o závažný problém.

1.2 Příčiny agresivity

Některé prameny uvádějí, že až ze 60% je míra agresivity dědičná.³ Martínek uvádí tyto příčiny výskytu agrese:

1.2.1.1 Potvrzování funkčnosti agrese

Ačkoliv je agresivita z větší části podmíněna dědičně, některé její projevy si osvojujeme učením. Již tříleté dítě si dokáže pomocí vzdoru a vzteku získat výhody. Upozorňuje tak své okolí na to, že se mu něčeho nedostává. Zpočátku se může jednat pouze o nedostatečnou pozornost dospělých. „Já jsem tu také, věnujte se mi,“ říká. Může jít i o dožadování se oblíbené hračky nebo pamlsku.

V této fázi velmi záleží na přístupu rodičů a formách výchovy. Pokud se dítě naučí, že si výhody může jednoduše vynutit a je mu vyhověno, stává se z něj jedinec, který běžně používá agresi k prosazení svých záměrů i v pozdějším věku. Velmi často pak ztratí zábrany a nedokáže odhadnout hranice, kam až může ve svém chování zajít. Jakýkoliv problém a nepohodlí pak řeší agresivním způsobem. V dospělosti se tito jedinci velmi často pohybují na hranici zákona nebo mívají sklon k sociálně patologickému chování.⁴

---

² NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7

³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

1.2.1.2 Nečitelnost ve výchově

Rodičovská výchova by měla být pro dítě srozumitelná a měla by mít svá jasná pravidla. Dítě musí přesně vědět, za co je trestáno i odměňováno. Jestliže stejný prohřešek jednou bagatelizujeme a jindy za něj udělíme přísný trest, vzbudíme u dítěte silný pocit nejistoty. Naše reakce a způsob výchovy musí být pro dítě snadno čitelné. Navodíme tak vzájemný pocit důvěry. Dítě se nám tak snadněji svěřuje se svými problémy a zároveň má jasně stanovené hranice a pravidla chování.

Nečitelnost ve výchově může způsobit i odlišný přístup obou rodičů. Jeden z rodičů je tolerantní a dítě nikdy netrestá, druhý naopak trestá za sebemenší prohřešek. Následkem takovéto výchovné nevyhraněnosti bývá agresivní chování dítěte. Objevuje se lhaní, záškoláctví apod. Zhorší se i školní prospěch. Roztáčí se začarovaný kruh problémů. Dítě je za své chování stále více trestáno, což v něm vzbuzuje ještě větší nejistotu. Rodiče si své výchovné chyby většinou neuvědomují a je nutná pomoc odborníka – psychologa nebo proškoleného pedagoga.

Stejných chyb se ale může dopustit i učitel. Hodnocení školních znalostí by mělo probíhat podle jasných kritérií. Žák by měl mít přesně vymezena pravidla chování a znát sankce za jednotlivé prohřešky. Ve škole i v rodině je důležitá vzájemná komunikace. Nejprve dítěti vysvětlíme, co od něj požadujeme, vyslechneme jeho názor, teprve potom ho můžeme kárat za případné nedostatky.⁵

1.2.1.3 Výrazný nesoulad v hranicích školy a rodiny

Školní řád vymezuje přesná pravidla chování na půdě školy. V rodině bývají tato pravidla většinou uvolněnější. V některých rodinách jsou pravidla chování výrazně široká nebo vůbec neexistují. Dítě nemá osvojeny normy chování a nedokáže se vyrovnat s režimem školy. Nechápe, že musí dodržovat určitá pravidla a za jejich porušení bude potrestáno. Z rodiny si odnáší pocit, že vše je dovoleno. Ke svému okolí se chová agresivně, protože je to pro něj přirozený způsob sebeprosazení. Pokud zjistí, že jej ostatní nerespektují, snaží se vydobýt si své postavení silou. Rodiče jej v takovém chování často podporují. Jestliže rodina nepřipustí výchovné pochybení a odmítá spolupracovat, je jakákoliv snaha o nápravu ze strany školy neúčinná.

---

⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

I druhý případ extrémní formy výchovy je velice složitý. V některých rodinách je od dítěte vyžadována téměř vojenská kázeň. Vše je přesně stanoveno a naplánováno, každý prohřešek je velmi přísně trestán. Dítě se doma ve strachu před sankcemi chová vzorně. Snaha o sebeprosazení se většinou projeví na půdě školy. Hranice chování jsou zde pro takovoto jedince velice široké. Martínek je nazývá tzv. „kultivovanými“ agresory. Učitelům se jeví jako dobře vychovaní a spolehliví žáci. V přítomnosti učitele se chovají ukázněně. Učitel je často pověřuje různými úkoly, mají jeho plnou důvěru.

Chování „kultivovaného“ agresora se ale radikálně změní odchodem učitele ze třídy. Začne se chovat k ostatním žákům agresivně, posmívá se jim, nadává apod. Vybere si z kolektivu své pomahače, které vybízí k agresii na druhých. Takový žák je původcem šikany ve třídě. Okolo agresora se vytvoří jádro, které ho napodobuje. Učitelům se pak velmi dlouho nedaří odhalit pravého viníka. Náprava v takovém případě znamená dlouhodobý terapeutický proces.⁶

1.2.1.4 Agrese a vliv party (subkultury)

Náš život v civilizované společnosti je silně ovlivněn tlakem skupin, jichž jsme členy. Ať už dobrovolně (neformální skupiny) nebo nedobrovolně (formální skupiny). Větší vliv na jedince, v souvislosti s agresí, mají skupiny neformální. Člověk (zejména v období puberty a dospívání) zde přebírá hodnoty a normy, které mohou být i patologické. Ztotožněním se s normami skupiny přejímá i vzorce chování, ztrácí svoji identitu. Pokud mezi základní normy skupiny nebo subkultury patří agresivita a násilí, pak je pro její členy takové chování přirozeným způsobem sebeprosazení i odreagování. Parta navíc vytvoří v jedinci pocit anonymity. Zejména v období dospívání je pro mladého člověka důležitý fakt, že někam patří a může sdílet své názory s druhými. Za důsledky svého jednání ve skupině nenese odpovědnost jednatel, ale celý kolektiv.

Příčiny inklinace mladistvých k partám s agresivními projevy chování mohou být různé. Martínek uvádí, že tyto sklony jsou závislé na výchovném prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. První skupinou jsou mladiství s neuspokojenou potřebou místa. V rodině nikdy nezažili pocit jistoty, uznání, potřebnosti. Naplnění svých tužeb a představ pak často hledají v partě. Další skupinu tvoří jedinci, kteří prošli autoritářskou výchovou v rodině.

---

⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5

V takovýchto rodinách je dítě neustále káráno a nezná vyjádření pochvaly a uznání. Teprve v partě nachází ocenění. Takový jedinec se často stává vůdcem party a iniciátorem agresivního jednání. Do třetí skupiny patří děti ovlivněné nečitelnou výchovou. Tyto děti trpí sníženým sebevědomím. Parta jim dává možnost sebeprosažení, často pomocí agresivního chování.⁷

Členy party s agresivním chováním mohou být i děti, na které jsou v rodině kladeny příliš vysoké nároky. Martínek zmiňuje, že výchovným prostředkem v těchto rodinách bývá tzv. „podmíněná láska“. Pokud není dítě úspěšné, je odmítáno. Neblahý dopad na výchovu má srovnávání s úspěšnějším sourozencem.

K agresivnímu chování v partách inklinují samozřejmě i jedinci, kteří zažili agresivní výchovu nebo byli svědky násilí ve vlastní rodině. Členy dětských gangů jsou také děti, o které rodiče nejeví příliš velký zájem, nebo na ně nemají čas. Dítě se nudí a parta je místo, kde zažívá dobrodružství, může se zde odreagovat a zaplnit prázdnotu plynoucí z nedostatečné rodičovské lásky.⁸

1.2.1.5 Předčasná selekce dětí školního věku

Mezi školními dětmi se objevuje stále větší procento dětí se speciálně vzdělávacími potřebami – s poruchami učení, chování. Tak jako dříve vznikaly třídy pro děti s podprůměrnými studijními výsledky, vznikají i třídy pro děti nadprůměrně nadané. Na některých školách jsou děti rozděleny do studijních a nestudijních tříd. Takovéto vyčleňování má vždy za následek posměch úspěšnějších žáků. Neúspěšní žáci bývají často i šikanováni. V nestudijních třídách také chybí pozitivní motivace – nejsou zde žáci s nadprůměrnými výsledky, kteří by motivovali ostatní k lepším výkonům. Takováto třída se pak stává živým terčem pro ostatní. Vzájemnou nevráživost může nevhodnými poznámkami posilovat i učitel. Podobné problémy mohou vznikat i při integraci žáků do běžných tříd.⁹

---

⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

1.2.1.6 Mediální násilí

Při zkoumání dětské agresivity je často zmiňován vliv médií. Mediální násilí představuje jednu z nejvýznamnějších příčin sociálně patologických jevů spojených s agresivitou. To, co zhlédneme v televizi nebo na internetu se nám dostává do podvědomí stejně jako reálně prožité situace. O tom, že média ovlivňují naše myšlení, chování, cítění, není pochyb. Stačí se podívat na marketingové průzkumy sledující vliv televizní reklamy na spotřebitele. Stejně tak je dítě ovlivněno chováním svého filmového hrdiny. Malé dítě nedokáže přesně rozlišit realitu od fikce. Protože v dětství přebíráme vzory chování nápodobou, může časté pozorování násilí v televizi upevnit v dítěti přesvědčení, že agresivita je zcela normální způsob řešení konfliktu. Dětský divák často nedokáže pochopit podstatu konfliktu, který se na obrazovce odehrává. Jeho příčiny jsou mu skryté a sleduje pouze vnější podobu agrese. Pokud necháme dítě sledovat např. akční film, dostávají se do jeho podvědomí nejvíce právě scény plné křiku a násilí. Učitelé se často setkávají s tzv. „oživením scénáře násilí“. Dítě se chová (často ve vypjatých situacích) jako jeho akční hrdina.¹⁰

Názory odborníků na vliv mediálního násilí na mládež se zatím značně liší. Psycholog Jan Vyhnálek z Centra pomoci dětem, mládeži a rodině – Střecha - poukazuje na longitudinální studie Huesmana, Erona. Ukazuje se, že míra agresivity závisí na tom, jak se dítě identifikovalo s násilným hrdinou. Pokud dítě skutečně věří, že to, co sleduje, je reálné, má časté sledování násilí vliv na jeho chování v dospělosti.

Pokud chápeme násilné jednání jako výsledek svobodného lidského rozhodnutí, z něhož vyplývá i trestní odpovědnost, můžeme říci, že média toto svobodné rozhodnutí ovlivňují. Člověk sám vyhodnocuje, co je správné a vhodné. Média však mají výchovný vliv a mohou ovlivnit i hodnotový systém jedince. Podle Jana Vyhnálka tedy média na agresivitu mládeže zásadní vliv mají.

Mediální analytik Tomáš Trampota naproti tomu tvrdí, že dle dosavadních výzkumů nelze tento vliv jednoznačně prokázat. Dřívější studie jsou většinou založeny na zkoumání problémové populace – např. děti s narušenou sociální identitou, z dysfunkčních rodin, mládež páchající trestné činy. Tito jedinci měli sklon více vysedávat u televizní obrazovky. Média ale nejsou jednoznačným původcem jejich jednání.

---

¹⁰MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

Podle novějších studií určitá souvislost mezi agresivním chováním dětí a vyhledáváním mediálního násilí sice existuje, ale nelze ji jednoznačně prokázat.¹¹

Psycholog Jeroným Klimeš uvádí pravidla zdravého sledování televize:

- Žádná televize v dětském pokoji
- Televizi nepouštíme jako kulisu
- Díváme se na 1 pořad denně (Ostatní hodnotné pořady si můžeme nahrát na video a pustit jindy)
- Scéna, která je nevhodná pro děti v realitě, zůstává pro ně nevhodná, i když ji přenáší televize (Televize je něco jako okno do dvora – může škodlivé scény oslabit, ale může ze škodlivé scény udělat scénu prospěšnou)
- Hovoříme s dětmi o tom, co jsme viděli (Výzkumy potvrzují, že rodičovské okomentování nevhodné scény dokáže eliminovat její emociální působení na děti)¹²

1.3 Druhy agrese

1.3.1 Emociální agrese

Vzniká jako důsledek působení dlouhotrvajících negativních prožitků. Mohou to být časté hádky s rodiči, spolužáky, vychovateli, nebo jiné nepříjemné podněty. Tyto prožitky se v jedinci hromadí a ten se pak stává zranitelnějším. Emociální agrese není předem promyšlená. Do určité fáze ji člověk dokáže ovládnout, ale můžeme u něj pozorovat některé tělesné projevy jako zatínání pěstí, zrychlení dechu, zvýšené prokrvení obličeje apod. Jedinec začne křičet, kopat, mlátit kolem sebe - „zuřit“.

Základním pravidlem, jak zvládnout zuřícího člověka je – nereagovat. Jakákoliv reakce může situaci zhoršit. Toto pravidlo platí i ve školním prostředí. Nejprve necháme dítě vyvztekat, potom můžeme vyzvat třídu, aby rozebrala jeho chování. V žádném případě dítě,

---

¹¹PSYCHOLOGIE DNES. č. 11. Praha: Portál, 2009. 1x měsíčně. ISSN 1212-9607

¹²PSYCHOLOGIE DNES. č. 12. Praha: Portál, 2009. 1x měsíčně. ISSN 1212-9607

keré je v záchvatu vzteku, okamžitě netrestáme. Pokud udělíme sankce hned, dítě neví, za co je trestáno, což v něm vyvolává nejistotu, která může vyvolat další agresivní projevy.

Emociální agresor je zpravidla prchlivý, vznětlivý. Často to bývají lidé s vysokou mírou dráždivosti, kteří reagují útočně i na slabé podněty. Emociální agresi lze vybit na neživém předmětu. Můžeme k tomu použít např. matraci, polštář, boxovací pytel. Při vybíjení agrese může dítě křičet, kopat, skákat apod. V poslední době se také osvědčilo dětské bubnování pod dohledem vyškoleného lektora. Některé školy již tyto akce pravidelně zařazují do svých programů.¹³

1.3.2 Frustrační agrese

Frustrace je překážka, která nám brání dosáhnout cíle. Vyvolává negativní emoce a následně i agresivní reakce. Frustrace může být způsobena nespokojeností rodičů se studijními výsledky dítěte. Vinen může být ale i učitel, který dítě pouze kárá za neúspěchy, ale za dobrou práci dítě nepochválí. Dítě, které je hůře intelektově vybaveno je neustále konfrontováno s úspěšnějšími spolužáky. Výsledkem jsou agresivní reakce, které narušují vztahy se spolužáky i učiteli. Jakákoliv zmínka o škole vyvolává v dítěti negativní emoce.

Frustrační agrese se objevuje i u dětí, které jsou příliš rozmazlovány. Rodiče za dítě řeší problémy, které by dokázalo zvládnout samo, odstraňují všechny překážky, vše mu povolí, plní všechna jeho přání. V pozdějším věku jsou ale pro takového jedince běžné životní těžkosti velmi frustrující a to může vést k agresivním reakcím. Budeme-li dítěti neustále odstraňovat ze života frustrační situace, může se začít nudit a později se u něj mohou objevit sklony k sociálně patologickému chování. Liberálně vychovávané děti jsou často původci tzv. „ekonomické“ šikany. Hodnotí spolužáky podle majetku – např. podle oblečení, mobilu apod. Ostatní žáci se připojí a oběť je vyčleněna z kolektivu.¹⁴

---

¹³MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

¹⁴MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

1.3.3 Instrumentální agrese

Podtext instrumentální agrese je zcela odlišný od agrese emociální a frustrační. V tomto případě je agrese předem promyšleným a naplánovaným činem. Typickým příkladem je loupež. Cílem pachatele je něco získat. V tomto případě je mu jedno, jakým způsobem toho dosáhne. Nezáleží mu na tom, zda při tom někoho zraní nebo zabije. Jde o tzv. žádoucí instrumentální agresi. Často se objevuje i ve školním prostředí v podobě šikany. Agresor má i v tomto případě jasný cíl – ublížit oběti. Ať už proto, že je doma sám přísně trestán a v oběti vidí slabšího protivníka, nebo má potřebu ovládat druhé a skrýt tak svůj vlastní strach. Při odhalení šikany by měl pedagog ihned zasáhnout a zabránit dalším agresivním projevům.

Agresi občas používáme i na svoji obranu, např. jsme-li napadeni. Jedná se o tzv. nutnou instrumentální agresi. Setkáváme se s ní často ve škole. Žák, který je označen za agresora je ve skutečnosti obětí. Agresoři ho neustále dráždí a provokují a on se musí nějakým způsobem bránit – křikem, ranami, zuřivostí. Ostatní kolektiv se tím dobře baví. Učitel by měl rozpoznat skutečného agresora udělit příslušný trest. Žák, který byl vyprovokován, musí cítit v učiteli spojence. Pedagog se stává jeho jedinou oporou.¹⁵

1.4 Šikana

1.4.1 Objasnění pojmu šikana

Šikana je zvláštním případem agrese. Slovo pochází z francouzského „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Jako první u nás o šikaně v armádě promluvil Petr Příhoda.¹⁶

I když se současné školství snaží vychovávat žáky v duchu demokracie a vést je k vzájemnému respektu a porozumění, šikanující chování se na našich školách objevuje stále

---

¹⁵MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

¹⁶ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995.

ISBN 80-7178-049-9

častěji. Podle posledních průzkumů prošlo šikanou až 41% dětí. Stále se můžeme setkat s velkým počtem ředitelů škol, kteří si výskyt šikany na své škole nechtějí připustit.¹⁷

V literatuře se můžeme setkat s různými definicemi pojmu šikana. Martínek ji definuje takto: „*Šikana – jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“ (Martínek, 2009, str. 109)

Podobně definuje šikanu i Kolář. Sdružení AISIS v projektu „Minimalizace šikany“ uvádí tuto definici šikany: „*O šikanu se jedná, jestliže je někomu opakovaně ubližováno a on se nedokáže ubránit. Ubližování může mít různou formu, od posměšků, pomluv a ignorování, přes ničení, schovávání věcí až po vydírání, bití a ponižování. Šikanovat může například spolužák, skupina spolužáků, žák či žáci z jiné třídy nebo školy a v některých případech i učitel. Se šikanou se můžeme setkat nejen ve škole, na hřišti, zájmových kroužcích, ale mohou ji zažít i rodiče v zaměstnání. Šikanující chce získat moc a převahu nad ostatními a zároveň skrýt své vlastní obavy a nejistoty.*“ ([http:// www.minimalizacesikany.cz/zaci](http://www.minimalizacesikany.cz/zaci))

Martínek uvádí tři základní podmínky, podle kterých lze šikanující chování rozpoznat:

a) Vždy jde o převahu síly nad obětí

Nemusí jít vždy o fyzickou sílu, i když tomu tak často bývá (fyzicky silnější jedinec šikanuje slabšího). Šikanovat ale může i jedinec, který je psychicky odolnější než jeho oběť. Tyto případy můžeme pozorovat dokonce už v mateřské škole. Obětí bývá zakřiknutý jedinec, který málo komunikuje se spolužáky nebo se nějakým způsobem fyzicky odlišuje. Ostatní žáci se mu posmívají, nadávají mu, uráží ho, vydírají a manipulují s ním.

Současné školství usiluje o co největší integraci postižených dětí do běžných škol. Některé školy však nejsou schopny zajistit pro tyto děti bezpečné prostředí. Postižení žáci bývají často terčem šikany. Nejvíce manipulováni jsou žáci s mentálním postižením. Aby takové dítě zvládlo pobyt mezi zdravými vrstevníky, mělo by mít pedagogického či osobního asistenta.

Často můžeme také zaznamenat případy, kdy jedinec s většími intelektovými schopnostmi šikanuje žáka méně intelektově vybaveného. Taková šikana bývá rafinovaná a těžko odhalitelná.

---

¹⁷MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

b) Oběť vnímá útok jako nepříjemný

Děti si mezi sebou rády dávají přezdívky. Někdy ji dítě přijme – ztotožní se s ní, jindy je pro něj nepříjemná – brání se jí, vzteká se. Někdy je toto dítě označeno za agresora, i když ve skutečnosti je obětí šikany. Jeho rozčilování vybudí třídu k ještě větší provokaci. Nejcitlivějším tématem urážek a posměchu bývá rodina žáka. Posměch budí často děti ze sociálně slabších rodin. Učitel by se měl vždy postavit na stranu napadaného žáka a jasně vyjádřit nesouhlas s chováním třídy, příp. původce šikany potrestat.

c) Útok může být dlouhodobý, ale i krátkodobý

Šikana se většinou rozvíjí postupně, má svá vývojová stádia, ale může to být i jednorázový čin. Krátkodobá šikana představuje větší nebezpečí, protože učitel se o ní zpravidla nedozví, nebo takové chování považuje za obyčejné dětské škádlení.¹⁸

1.4.2 Šikana versus škádlení

Abychom bezpečně rozeznali šikanu, je nutné ji odlišit od pouhého škádlení (teasing). I když teasing šikanu připomíná, jde pouze o chování, které běžně probíhá ve všech dětských kolektivech a není třeba ho nijak řešit. Pro pedagoga je někdy velmi těžké odlišit šikanu od škádlení. Tímto tématem se ve svých pracích zabývá i Michal Kolář.

Pokud hovoříme o škádlení, znamená to, že je toto chování oběma stranám příjemné. Může být i přínosem pro dětskou psychiku – dítě se uvolní, má lepší náladu. Může být ale i nepříjemné. Důležité je, že není jednostranné. Jeho aktéři se mohou i vyměnit. Ten, komu se chování druhého nelíbí, svůj nesouhlas vyjádří a druhá strana své chování ukončí a případně se i omluví. Dítě může být vzrušené, rozzlobené, ale necítí ponížení, stud, není zraněné.

Pokud ale vtipálek ani na výzvu své jednání neukončí, jde už o porušování práv druhého člověka. Takové chování má blízko k šikaně. Při odhalování šikany je nutno posoudit chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic, práv a svobody, důstojnosti,

---

¹⁸MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

emočního stavu a dopadu. Nesmíme zapomínat na to, že šikana často probíhá skrytě a její odhalení závisí na pozorovacích schopnostech pedagoga.¹⁹

Michal Kolář velmi přehledně popsal rozdíly mezi šikanou a škádlením:

Tab. 1:

Škádlení	Šikanování
<p>Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápeme je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.</p> <p>Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.</p> <p>Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zvyšování odolnosti, zmužnění.</p> <p>Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta</p> <p>Citlivost: Vcítění se do druhých</p> <p>Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a precitlivělé.</p> <p>Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije plné síly nebo silnější mírní své akce.</p> <p>Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opětovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.</p> <p>Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.</p> <p>Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.</p> <p>Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.</p>	<p>Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.</p> <p>Motiv: Základní tandem – moc a krutost. Další motivy: překonání samoty, zabíjení nudy, zvědavost á la Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonávání něčeho velkého...</p> <p>Postoj: Devalvace, znevážení druhého.</p> <p>Citlivost: Tvrdost nelítostnost.</p> <p>Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.</p> <p>Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.</p> <p>Právo a svoboda: Bezprávi. Pokud se dítě brání, nebo dokonce „legraci“ oplátí, je tvrdě ztrestáno!</p> <p>Důstojnost: Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.</p> <p>Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.</p> <p>Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.</p>

(Kolář, 2011, str. 65)

¹⁹PSYCHOLOGIE DNES. č. 2. Praha: Portál, 2010. 1x měsíčně. ISSN 1212-9607

O šikaně lze tedy hovořit tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná (fyzicky slabá, neobratná, izolovaná od ostatních). Důvodem může být i to, že agresori útočí ve skupině. Jedná se tedy o „asymetrickou agresi“.²⁰

1.4.3 Novodobý problém – kyberšikana

S masivním rozvojem internetu a mobilních sítí roste i počet případů kyberšikany (cyberbullying). Na základě definice šikany si můžeme jednoduše odvodit i definici kyberšikany:

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.“ (Kolář, 2011, str. 84)

Velmi často bývá kyberšikana propojena s šikanou ve škole. Existují fenomény, které mají ke kyberšikaně blízko a je nutné je odlišit. Jedná se o cyberstalking, cybergrooming, child grooming, happy slapping.

Způsobů, jak ublížit pomocí internetu nebo mobilu je mnoho. Komunikační média se stávají nebezpečnou zbraní. Může jít o zaslání urážlivých a zastrašujících zpráv, rozesílání dehonestujících videí a fotografií oběti, vytváření urážlivých a ponižujících webových stránek, vyvěšení pornografických fotografií s tváří oběti, nahrávání epizod ponižení oběti (bití, kopání, svlékání...). Útok může být proveden i pomocí prostředníka – útočník pod jménem oběti rozesílá urážlivé zprávy, přihlašuje se do sezonek, chatovacích a diskusních fór.

Kyberšikana má podobné znaky jako tradiční psychická šikana. Na rozdíl od ní se ale neděje tváří v tvář, ale ve virtuálním světě (kyberprostoru). Moderní komunikační média (internet, mobil) umožňují pronásledování oběti kdekoliv, 24 hodin denně. Není před ní úniku. Neexistuje větší publikum než kyberprostor – oběť může sledovat obrovské množství lidí. Virtuální prostředí poskytuje útočníkům anonymitu, a proto i pro policii bývá těžké shromáždit dostatek důkazů. Podle výzkumů většina obětí kyberšikany svého agresora zná.

---

²⁰ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995.

ISBN 80-7178-049-9

Při řešení kyberšikany lze využít spolupráce s odborníkem IT, mobilním operátorem nebo s pracovníky Facebooku. Virtuální prostor je mocnou a nebezpečnou zbraní a stejně jako nůž může i zabít.²¹

1.4.4 Vývojová stadia šikany

Každá choroba má svůj vývoj a průběh. Chápeme-li šikanu jako onemocnění vztahů ve skupině, je nutné rozlišit její jednotlivé fáze. Každý z vývojových stupňů šikany vyžaduje jiný způsob zásahu. I účinnost pomoci závisí na stupni onemocnění. Jednotlivá stadia šikany velmi dobře pojmenovat a popsal Michal Kolář. Každé stádium se vyznačuje jiným souběhem postojů k násilí. Většinou jde o kombinaci šesti postojů – otevřený nesouhlas, zastrašený nesouhlas, lhostejnost, ambivalence (chci to dělat také, ale bojím se), sympatizování, souhlasný postoj.²²

a) **1. stádium – ostrakismus**

Původ slova pochází z řečtiny a znamená „střepinový soud“. Ve starověkých Athénách lidé pomocí hliněných střepin hlasovali o vypovězení občana, který byl nebezpečný pro stát. V této fázi je oběť vyčleněna z kolektivu. Jde spíše o psychické ubližování. Ostatní s obětí nekomunikují nebo se o ní vyjadřují hanlivě, nikdo s ní nechce sedět. Původkyněmi ostrakizace jsou velmi často dívky. Oběť se nejprve snaží bránit. Reaguje agresivně, oplácí nadávky. To ale utvrdí agresory v tom, že jejich pomluvy mají očekávaný dopad, a proto svůj tlak ještě zvýší. Oběť po čase vzdává svůj boj, stáhne se do sebe, vyhýbá se kontaktu s agresory, nevyhledává přátele. Častým znakem ostrakismu je zhoršený prospěch. Objevují se poruchy soustředění, a to i u dětí, které tyto problémy nikdy neměly. Oběť také často navštěvuje nižší ročníky školy. Někdy si zde vybíjí svůj vztek na mladších spolužácích.

Kolektiv třídy, kde se objevil ostrakismus, se rozdělí na tři části. Část třídy sympatizuje s agresory, uprostřed stojí tzv. neutrální jádro, třetí stranu tvoří oběť (oběti).²³

Charakteristické způsoby ubližování oběti ve stadiu ostrakismu:

²¹KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

²²KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

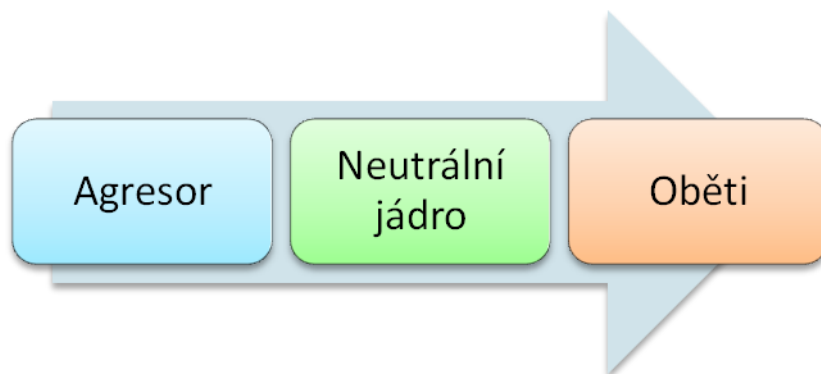
²³MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

- *spolužáci oběť ignorují, neodpovídají jí na pozdrav, dělají, že ji neslyší;*
- *u oběda si všichni odsedají jinam, tváří se štítivě*
- *oběť je pomlouvána, osočována, je obviňována z něčeho, čeho se nedopustila, všichni svádějí vinu na ni (pozor, je naprosto nepřípustné řešit tuto situaci v komunitním kruhu – všichni se na oběť „sesypou“, dokáží dospělému, že mají pravdu, oběť není v tomto případě schopna čelit množstevní přesile)*
- *agresoři oběti posílají hanlivé SMS, e-maily, vymýšlí si o ní různé povídky, příběhy, které roznášejí po celé škole*
- *agresoři oběť záměrně provokují, chtějí, aby zuřila a vztekla se bránila*
- *spolužáci urážejí rodiče oběti*
- *agresoři se vysmívají handicapům oběti, jejím slabostem*
- *oběti je nadáváno („Ty hajzle, smrdíš!“ apod.)*
- *agresoři se vysmívají neúspěchu a chybám oběti, často jí při zkoušení napovídají schválně špatné odpovědi, pokud je oběť zopakuje, celá třída se výborně baví*
- *agresoři vtipkují na adresu oběti, mají ironické poznámky, zesměšňují ji, posmívají se jí*
- *agresoři své pomluvy šíří nejen po celé třídě, ale i po celé škole, snaží se, aby se i ostatní spolužáci z jiných tříd k oběti chovali stejným způsobem jako oni*

(Martínek, 2009, str. 119)

Mezi pedagogy i laickou veřejností stále panuje mýtus, že šikana se rodí tam, kde jsou pro ni specifické podmínky – chybí kázeň, jsou zde osoby s patologickou mírou agresivity.... Šikanující chování se ale může objevit v téměř jakékoliv skupině. V každém školním kolektivu se najdou jedinci, kteří jsou méně oblíbení. Často to odhalí i sociometrické šetření ve třídě.

Ostrakismus je předzvěstí a zárodečnou podobou šikany. Již v této formě ji můžeme podchytit a předejít tak dalším, těžším stádiím šikany.²⁴

Obr. 1 Rozložení kolektivu v první fázi šikanujícího chování, tzn. ostrakismu (Upraveno podle: Martínek, 2009)

b) 2. stádium – fyzická agrese a psychická manipulace

Ostrakismus většinou přeroste do dalšího stádia. Důvodem může být krize ve skupině – často se rozběhne při napětí, stresu ze zkoušek a písemných prací, po neshodách s učiteli apod. Kolektiv je vystaven tlaku zvenčí. Agresori si tento tlak kompenzují na dříve ostrakizovaném jedinci. Příčinou šikanujícího chování může být i konkurenční boj, který se objevuje např. ve sportovních třídách nebo v prestižních, výběrových školách. Příčinou ale může být i obyčejná nuda. Agresor se utrpením oběti baví, je pro něj příjemným rozptýlením, nebo si tímto způsobem posiluje své nízké sebevědomí. Objevuje se bití, kopání, slovní urážky, oběť je nucena k posluhování agresorům (nošení tašek, zavazování bot apod.). Agresor často útočí na majetek oběti (rozřezané bundy, roztrhané sešity, zlámané tužky, vysypaná taška...). Oběť je manipulována, je jí vyhrožováno, že pokud se ozve, bude potrestána.

Dochází k výrazné diferenciaci kolektivu. Část jedinců se přidá k agresorovi, část sympatizuje s obětí (pokud je tato část třídy silná, je šance zastavit šikanující chování již v této fázi), neutrální jádro většinou zaniká.

Oběť se začíná agresorů bát. Přirozenou obranou před strachem je útěk. Ten se projevuje záškoláctvím, somatizací (útěk do nemoci) - bolesti hlavy, břicha, ranní teploty i

²⁴KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

sebepoškozování. Důležitým ukazatelem šikany bývá zhoršený prospěch. Okolí oběti však tento ukazatel podcení nebo nepátrá po pravých příčinách. Oběť je kritizována a trestána za své chování. Při náhlém a výrazném zhoršení prospěchu by se rodiče i učitelé měli snažit zjistit, zda dítě není ve škole šikanováno.

Pokud se k oběti připojí tzv. prosociální jádro, které se jí veřejně zastane, existuje reálná možnost, že se šikanující chování zastaví již v této fázi a bez zásahu zvenčí. Budovat prosociální jádro lze pomocí tzv. Vrstevnického programu. Podle něj si hranice chování určují samy děti. K uplatňování programu je ale zapotřebí praktický výcvik.²⁵

c) 3. stádium – vytvoření jádra

„Pokud se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a i počáteční fyzické agresí jednotlivců, tak se často vytvoří skupina agresorů, tzv. „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti slabí.“ (Kolář, 2001, str. 39)

V této fázi si agresori začínají plně uvědomovat svoji převahu. Ostatní členové skupiny jsou postaveni před rozhodnutí – buď se přidají na stranu agresorů, nebo z nich budou také oběti. Martínek hovoří o vzniku tzv. „pyramidy šikanování“. Na vrcholu stojí agresori, s nimi spolupracují další spolužáci, s nimi opět další atd. Na základně této pyramidy stojí oběť. Ostatní jedinci ubližování přihlížejí. Pokud se někdo oběti zastane, je terčem posměchu nebo je vyčleněn z kolektivu. Pokud s obětí někdo sympatizuje, nedává to ze strachu najevo.

---

²⁵MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

Obr. 2 Pyramida šikanování (Zpracováno podle: Martínek, 2009)

Nejčastějším místem šikany v této fázi bývá třída. Agresori vyhledávají tzv. hlídače, kteří hlásí přítomnost učitelů na chodbách. Za chování k oběti je již zodpovědný celý kolektiv. Fyzické i psychické útoky se stále zvyšují. Jednotliví agresori mezi sebou spolupracují. Manipulaci s obětí mají promyšlenou (hra na „hodného a zlého“). Oběť ztrácí důvěru ve své okolí (spolužáky, učitele, rodiče), začíná vyhledávat přítomnost učitele (přesto s ním ale ze strachu nenaváže kontakt). Velkou chybou učitele v této fázi je přímá otázka, co se děje. Pokud má pedagog podezření, že je žák šikanován, je vhodné uskutečnit rozhovor mezi čtyřma očima (např. v kabinetě, aby oběť měla pocit bezpečí, že ji agresori nevidí). Nikdy bychom s takovým rozhovorem neměli spěchat. Oběť musí projevit zájem. Učitel by měl jedince povzbudit a naznačit, že mu může důvěřovat. Pokud je šikana odhalena, je nutné ihned zakročit a podniknout kroky k nápravě, jinak se brutalita agresorů ještě zvýší. Oběť se ještě více bojí již nikdy se dospělému nesvěří. Velmi často ale šikana v tomto stádiu zůstává skryta. Agresori jsou si dobře vědomi svého jednání i případných trestů při odhalení.²⁶

²⁶MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

d) 4. stádium – vytváření norem

V této fázi přebírá většina kolektivu normy agresorů. I jedinci, kteří šikaně dříve jen přihlíželi, se stávají „přisluhovači“ agresorů. Podílí se na vymýšlení způsobů ubližování a nadávek, aby se agresorům zavděčili. Tito „posluhovači“ jsou vyzýváni, aby si „taky kopli“ apod. Začíná se také objevovat typický slovník agresorů – sami sobě říkají otrokáři, patricijové, nadřazená rasa. Oběti jsou oslovovány jako otroci, plebejci, podřazená rasa. Na středních školách a odborných učilištích se objevuje fašistický slovník – agresoři se titulují jmény nacistických pohlavárů, SS jednotkou. Na oběti je voláno židi, muklové, helftici, odpad apod. Agresoři se na šikanujícím chování stávají závislími. Ví, že se jich oběť bojí a mají z toho radost, posilují si tak své sebevědomí. Kolektiv je jasně rozdělen na „vládnoucí“ a „poddané“.

Psychika oběti je již značně narušena, ubližování přijímá jako svůj úděl. Zvyká si na své podřízené postavení a chování agresorů jí začíná připadat normální. Přestává se bránit, má pocit, že nemá cenu se komukoliv svěřovat, protože jí stejně nikdo nepomůže. Ochotně vykonává příkazy agresorů, protože má strach, aby si na ni nevymysleli ještě něco horšího. Často se oběť začíná chovat paradoxně – vyrušuje při vyučování, šaškuje. Chce se tak zavděčit agresorům, pobavit je. Z původně bezproblémového žáka se stává jedinec s výchovnými problémy. Ani učitel často důvod tohoto přerodu nepostřehne. Nápadný je i zhoršený prospěch. Někdy se u oběti objevují příznaky posttraumatické stresové poruchy (PTSP).

Pokud je šikana v této fázi odhalena, neměla by být řešena pouhým přesunem agresora do jiného kolektivu. Jsou-li totiž agresoři již na šikanujícím chování závislí, najdou si zde velmi rychle nové oběti a v šikaně budou dále pokračovat. Podobná situace nastane v případě, že přeřadíme do jiné třídy oběť. I u ní již vznikla závislost na šikanujícím chování agresorů. Přesun do jiné třídy chápe jako trest. Hrozí, že si i v jiném kolektivu nechá ubližovat, nebo se začne vracet za svými agresory do své bývalé třídy.

Do řešení šikany musí být zahrnut celý kolektiv. Bývá k tomu přizván školený pracovník – etoped, který s třídou terapeuticky pracuje. Měl by být zajištěn neustálý dohled dospělých osob, které hlídají bezpečí oběti ve třídě. Každý týden probíhají třídnické hodiny, které pomáhají udržovat soudržnost a komunikaci ve třídě. Pedagog může vybrat jednoho žáka, tzv. ochránce, který je schopen se oběti zastat.

Řešení 3. a 4. stádia šikany spadá do kompetence Policie ČR, která spolupracuje s odbory sociální péče a etopedy. Vyšší stádia šikany řeší soudy pro děti a mládež. Agresor je pak pod dohledem probačního a mediačního úředníka. V těžších případech jsou agresori umístěni do diagnostického a posléze výchovného ústavu. I v případě, že šikanu řeší Policie ČR, se škola nezabývá odpovědností za potrestání pachatelů. Oběti je přidělen odborný terapeut, který s ní situaci rozebere a naučí ji obranné reakce, které pak může použít při případném dalším setkání s agresivním chováním. Terapeutická podpora musí být intenzivní a bývá i dlouhodobá.²⁷

e) **5. stádium – totalita = dokonalá šikana**

Bez včasného odhalení a pomoci zvenčí může šikana dospět až do této poslední, konečné fáze. V tomto stádiu je již šikanující chování téměř neřešitelné. Kolektiv je plně ovládnut agresory a jedinci, kteří měli k ubližování dříve neutrální nebo nesouhlasný postoj, se již na šikaně také (aktivně či pasivně) podílejí. Agresori ztrácejí poslední zábrany, jsou nutkáni k opakování brutálních činů. Všichni je na slovo poslouchají. Chybí jim jakýkoliv pocit viny. Ve skupině vítězí zlo podobající se fašistické ideologii. Činy agresorů se vyznačují stále se zvyšující brutalitou. Hrozí těžké ublížení na zdraví a v krajním případě dokonce i smrt oběti. V literatuře jsou popsány případy, kdy oběť byla pálena horkými železy, věšena za nohy z okna, škrcena, zamčena do skříňky a vyhozena z okna apod.

U oběti často dochází k tzv. Stockholmskému syndromu – je na agresorech závislá, dokonce se jich zastává, nedokáže si bez nich svůj život představit. Ubližování a násilnosti se v kolektivu stávají běžnou rutinou. Po čase je oběť brutalitou tak zdecimována, že se pokusí o sebevraždu nebo se úplně psychicky zhroutí. Teprve to v některých případech vede k odhalení šikany.

Jediným možným řešením šikany v tomto stádiu je úplné rozpuštění kolektivu. Agresori by měli být tvrdě potrestáni, např. umístěním do výchovného zařízení. Oběť by měla být dlouhodobě sledována psychology a psychiatry. Ani sebelepší terapie však většinou nezahojí „šrámy“ na duši. Trauma si oběť odnáší do dalšího života.²⁸

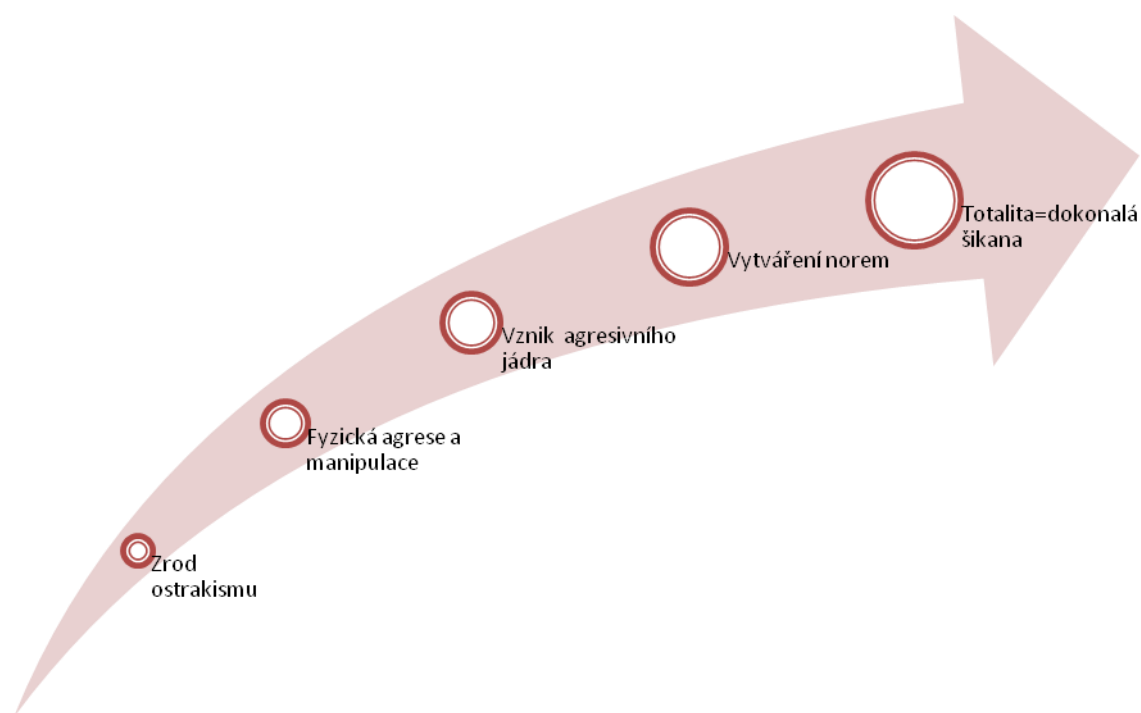
²⁷MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

²⁸MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

„Pozdní následky nejbrutálnějších šikan se podobají syndromu vyhlazovacích táborů. Jejich hlavní znaky jsou nápadně podobné: chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti, poruchy vývoje osobnosti. Dá se to vysvětlit tím, že oběti zakoušejí kvalitativně stejné pocity – strach o život, krajní ponížení a zbavení práv.“

(Kolář, 1997, str. 69)

Díky spolupráci psychologů, psychiatrů a rodičů je část obětí šikany schopna pokračovat ve studiu na jiné škole. Poměrně velký počet šikanovaných na středních školách a SOU však studium definitivně ukončí. V konečném důsledku se tito mladiství stávají velkou finanční zátěží pro státní rozpočet. Stát musí vynaložit velké prostředky na jejich rekvalifikaci. Sama jsem se setkala s případy, kdy oběť šikany ještě v dospělém věku trpí sociální fobií. Není schopna pobývat v kolektivu a chodit normálně do zaměstnání. I z tohoto důvodu je nutno vytvořit dokonalejší systém prevence šikany.²⁹

Obr. 3 Vývojová stádia šikany (upraveno podle: Kolář, 2001 in Čábalová, 2011)

²⁹KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

1.4.5 Aktéři šikany

Obětí ale i agresorem se za určitých okolností může stát kterýkoliv člen skupiny. Protože slabost, moc a síla ovládají veškeré lidské chování, nikdo z nás není vůči těmto dvěma kategoriím imunní. Podrobným zkoumáním lze u obětí i agresorů vysledovat určité typické znaky. Můžeme tedy zjistit, ke které pozici jednotliví členové skupiny více inklinují.

1.4.6 Osobnost agresora

Agresorem bývá často sobecká a egocentrická osobnost, která si obecné mravní normy upravuje podle svých potřeb. Chybí jí úcta a porozumění, necítí ani hlasy svědomí. Svým chováním si kompenzuje vlastní strach a vytváří si falešný pocit bezpečí. Utrpení druhých ji uspokojuje. Velmi často jde o jedince, který ustrnul na určitém stupni duchovního vývoje. Mravní nezralost může souviset s citovou deprivací. Ve srovnání s obětí bývá fyzicky zdatný. Již v útlém dětství je u něj patrná nápadná krutost a masivní touha po moci. Hluboko se v této osobnosti skrývá sadistická nebo sadomasochistická tendence.³⁰

Sklon k agresivnímu jednání se vytváří již v předškolním věku. Roli zde hrají temperamentové vlastnosti – vznětlivost, impulzivita. Ve spojení s určitými způsoby výchovy se z takového jedince stává agresor a násilník. Rodiče ho v takovém chování často ještě posilují. Domnívají se, že pokud bude mít jejich dítě „ostré lokty“, v životě se neztratí.³¹

Obecně můžeme rozlišit čtyři základní typy agresorů:

a) **Agresor hrubý, fyzický**

„Jedná se o jedince, který k týrání své oběti používá fyzické převahy a síly. Intelektová úroveň fyzických agresorů se většinou pohybuje v pásmu lehké subnormy (není pravidlem). Oběti jsou často mláceny, páleny, škrceny. Agresor se „pase“ na jejich fyzickém utrpení. Ve

---

³⁰KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

³¹ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9

většinou případů se jedná o člověka, který i doma od svých rodičů zažívá podobné chování. Za prohřešky bývá velice necitelně a tvrdě trestán, většinou bitím nebo těžkými zákazy – ve školním prostředí na oběti trestá to, co jemu samotnému je nepříjemné.“

(Martínek, 2009, str. 136)

Tento jedinec bývá primitivní, impulzivní se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – má narušený vztah k autoritě, bývá členem gangů páchajících trestnou činností, od obětí vyžaduje absolutní poslušnost. Jeho chování může být důsledkem nečitelnosti ve výchově.

b) Agresor jemný, kultivovaný

„Jedná se o jedince, který se k dospělým lidem a především k učitelům chová velice slušně, je vždy ochoten pomoci, v očích vyučujících se často stává sociometrickou hvězdou třídy – bývá třídním učitelem navrhován za předsedu třídy apod. Jakmile učitel ze třídy odejde, spouští výše uvedený jedinec poměrně tvrdou šikanu, ovšem nikdy neublíží oběti sám. Většinou stojí v pozadí jako „šedá eminence“, má své pomahače, kteří plní jeho příkazy.“

(Martínek, 2009, str. 137)

Jako pachatel zůstává tento typ agresora velmi dlouho neodhalen. Učitel si ho někdy vybere jako pomocníka při vyšetřování. V rodině zažívá tento jedinec velmi tvrdou výchovu, připomínající vojenský dril. Je pod neustálým dohledem, je potlačena jeho svobodná vůle. Zvýšené napětí si kompenzuje na svých obětech.³² Jeho násilí a mučení je rafinované a odehrává se beze svědků.

c) Agresor srandista

„Rovněž osoba, která je vyučujícím poměrně příjemná. Tento jedinec si nepřipouští žádnou zodpovědnost a žádné starosti. Snaží se životem proplouvat bez výraznějších překážek,

---

³²MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

a pokud se nějaká objeví, obchází ji, málokdy ji chce překonat. Dokáže do mnohdy nudných hodin v pravém okamžiku pronést vtip, který všechny pobaví, všichni se zasmějí.“

(Martínek, 2009, str. 137)

Pro tento typ osobnosti je vše jen legrace. Své oběti šikanuje pro pobavení sebe i druhých. V rodině je veden k tomu, aby všechny problémy házel za hlavu. Někdy je vychováván v prostředí, kde chybí mravní i duchovní hodnoty.

d) Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

„Jde o děti, jejichž rodina ve výchově preferuje nadbytek materiálních věcí. Rodiče většinou svého potomka maximálně podporují, chtějí, aby byl co nejlepší za každou cenu, každou novinku musí ihned mít, aby ve společnosti nezaostával. Je pravdou, že tyto děti mají skutečně nadbytek všeho, co si mohou přát. Od rodičů jim však chybí cit a opravdové rodičovské souznění. Není jim umožněno zažít stav, kdy musí po něčem delší dobu toužit.“

(Martínek, 2009, str. 138)

Jestliže dítě ihned dostane to, co si přeje, nenaučí se vážit si materiálních věcí. Často si pak neváží ani mezilidských vztahů. Své vrstevníky dělí podle majetku. Nejvyšší místo zaujmají ti, kteří mají nejmodernější mobil, značkové oblečení. Děti pocházející z rodin, které si značkové věci nemohou dovolit, často šikanuje, vysmívá se jim a nabádá k tomu i ostatní. Patrná je u něj zvýšená míra impulzivity.³³

1.4.7 Osobnost oběti

Zachytit charakteristiku oběti je složitější než vystihnout typické znaky agresorů. Téměř v každém kolektivu se najde jedinec, který je slabší, nebo se od ostatních nějakým způsobem odlišuje. Přesto však odborníci popsali některé typické charakterové znaky obětí.

---

³³MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

a) Typická oběť

„Jedná se o děti, které samy o sobě vysílají do okolí signál slabosti. Už jejich fyziognomie je někdy nápadná – jsou slabé, vytáhlé, mívají zvláštní barvu vlasů, na svém obličeji zrcadlí slabost, bojácnost. Neumí se ve třídě prosadit, často sedí zamlklé, osamocené, pokud se stanou terčem počátečních legráček, neumí se bránit – utečou, popř. se rozplácí, někdy pouze zuří a vztekají se, což ještě více třídu k legráčkám povzbudí.“ (Martínek, 2009, str. 139)

Oběť tohoto typu se něčím odlišuje od ostatních. Může jít o tělesný handicap – malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost, nějaká mimořádnost vzhledu (např. následky po operaci rozštěpu apod.). Mezi psychická znevýhodnění patří hyperaktivita s poruchou pozornosti (ADHD), specifické poruchy učení a opožděný duševní vývoj.³⁴ Trendem současného školství je maximální integrace dětí s postižením do běžných škol. Tito žáci se bohužel velmi často stávají obětí šikany.

Tyto děti jsou často vychovávány v rodinách, kde vládne „matka-ochranitelka“. Přehnaná starostlivost utlumí přirozené aktivity jedince. Dítě nic nesmí, aby se mu nic nestalo. Nakonec se přestává o cokoli snažit a stává se z něj osobnost bez vlastní vůle, pouhý pozorovatel okolního světa.³⁵

Obětí může být žák s velmi dobrým prospěchem, slušně vychovaný, ale i žák s deviantním chováním, který provokuje ostatní - „oběť provokatér“.³⁶

b) Učitelské děti

Velmi zajímavou kategorií obětí jsou děti z učitelských rodin. Tyto děti bývají velmi často ostrakizovány. Ostatní spolužáci jim nevěří, že jim otec nebo matka nesdělují, co bude v písemné práci nebo kdy budou zkoušeni. Mají pocit, že jim rodič-učitel „nadržuje“ apod. Proto jsou učitelské děti jedny z nejčastějších obětí šikany.

---

³⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

³⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

³⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

„Pozice učitelského dítěte je zde nevýhodná z několika úhlů pohledu. To, co projde ostatním dětem, jemu nikdy neprojde – otec či matka učitelé jsou přímo u zdroje informací a jejich kolegové je někdy s radostí informují, jak se jejich syn či dcera v jeho hodině chovali.“

(Martínek, 2009, str. 141)

1.4.8 Postup vyšetřování a náprava následků šikany

Při sebemenším podezření na šikanu, je povinností pedagoga ihned jednat. Učitel by měl nejprve kontaktovat rodiče oběti, velmi citlivě zjišťovat pocity dítěte, jeho chování doma i mezi kamarády. Necitlivými otázkami může napáchat ještě více škody. Proto pokud si s vyšetřováním sám neví rady, je lépe obrátit se na odborníka, který je k tomu vyškolen.

I v běžných situacích by měl být učitel všímavý k dění ve třídě. Měl by znát vztahy mezi dětmi. Pokud odhalí náznaky šikanujícího chování, měl by svůj nesouhlas projevit před celou třídou. Pro oběť je to vyjádření podpory a ochrany, pro agresory varování.

Šikana by měla být vždy řádně vyšetřena a agresori potrestáni.³⁷

1.4.9 Diagnóza šikany

Šikana velmi často probíhá po dlouhou dobu skrytě. Učitelé sice něco tuší, ale mlčí, protože se bojí, že budou obviněni z neschopnosti. Nebo jsou pasivními pozorovateli, protože neumí správně zasáhnout. I rodiče oběti své podezření někdy neoznámí včas. Mají strach, že jim škola neuvěří a celá záležitost nebude dostatečně vyšetřena. Tím posledním, kdo se o šikaně dozvídá, bývá paradoxně ředitel školy.

Specializovaný odborník používá k odhalení šikany složité a náročné metody. Ty ale není možné opakovat příliš často, proto zodpovědnost při odhalování nebezpečného chování zůstává na učiteli. Měl by znát přímé i nepřímé známky šikany.³⁸

---

³⁷MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

³⁸ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995.

ISBN 80-7178-049-9

V literatuře jsou uváděny tzv. varovné signály šikany, které slouží k snadnějšímu rozpoznání. Kolář tyto varovné signály popisuje jako „skryté volání o pomoc“:

- *Žák vchází do třídy až s učitelem, nenápadně postává o přestávce u kabinetu, přichází pozdě do hodiny, vždy chodí všude jako poslední.*
- *Projevy outsidera. Dítě je osamocené, s nikým se nebaví, nemá kamaráda.*
- *Nepříznivý emoční stav. Dítě je stísněné, má smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně.*
- *Žák nechodí na tělocvik, vždy zůstává ve třídě, má nadměrnou omluvenou absenci, případně i neomluvenou absenci.*
- *Žákovi se náhle zhorší prospěch, nesoustředí se při vyučování.*

(Kolář, 2001, str. 109-110)

1.4.10 Postup vyšetřování

Nešetrné vyšetřování šikany může mít drastické následky. Pokud například začneme vyšetřováním agresorů, jednak tím umožníme definitivní zničení důkazů, ale především ohrozíme zdraví a život oběti. Pokud již vyšetřování zahájíme, je nutné ho dovést do konce.

Jednotnou strategii postupu vyšetřování zavedl Michal Kolář. Nazval ji strategií první pomoci a zahrnuje 5 kroků, které by měly být dodrženy:

a) Rozhovor s informátory a oběťmi

V této první fázi pedagog získává vnější obraz situace. Informátorem může být kamarád nebo rodič oběti. Snahou je skrýt vyšetřování před agresorem. Ten by měl být odhalen a zaskočen. Neměl by na něj být předem připraven. Minimálně první dvě fáze vyšetřování by měly tedy probíhat v utajení.

b) Nalezení vhodných svědků

Jde o klíčový krok, kdy pedagog vytipuje členy skupiny, kteří budou ochotni vypovídat. Je nutné vybírat obezřetně. Chyba ve výběru může ohrozit celé vyšetřování. Oběť je pak

vystavena ještě většímu nátlaku. Učitel by měl znát vztahy ve skupině z předchozího pozorování. Někdy jsou odhaleni i tzv. „falešní svědci“ – členové skupiny, kteří jsou v konfliktním vztahu k agresorovi a chtějí se mu tak pomstít.

c) Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky

Nikdy nesmí dojít ke konfrontaci obětí s agresory! Rozhovory většinou probíhají formou dialogu. Ve výpovědích svědků můžeme někdy najít rozpory, proto je možno zařadit konfrontaci. Svědci vypovídají společně, jejich výpovědi se navzájem doplňují. Neměli by být vyšetřováni svědci společně a agresory.

d) Zajištění ochrany obětem

Pokud je oběť v bezprostředním ohrožení, je nutné tento krok uskutečnit ihned. Jestliže se učitel dozví, že oběti právě hrozí nebezpečí, je povinen zajistit její ochranu, např. bezpečný odchod domů apod.

e) Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Na rozhovor s agresory je nutné se důkladně připravit. Pedagog by měl znát vnější obraz šikanování, měl mít shromážděn dostatek důkazů. Pokud nejsou splněny tyto podmínky, hrozí nebezpečí, že agresori zahladí stopy a svědkům i oběti se pomstí.

Rozhovor s agresorem má zastavit šikanující chování a ochránit tak oběť i svědky. Využívá se zde metoda nátlaku. Pachatelé jsou upozorněni, že pokud své jednání neukončí, budou vyloučeni ze školy, příp. bude celý případ ohlášen policii.

V této fázi není důležité odhalení pravdy. Plnou pravdu se od agresorů většinou nedozvíme. K tomu nám lépe slouží výpovědi oběti a svědků. Při vyšetřování obtížné a pokročilé šikany je možno využít konfrontace mezi agresory. Vyžaduje to pozorné sledování verbálních i neverbálních projevů. I z „řeči těla“ je možno rozpoznat pravdivost výpovědi. Výhodné je pozorovat vyšetřované zblízka. Je pro ně obtížnější lhát. Pedagog může zaznamenat. Pedagog může zaznamenat i miniaturní signály (např. mrkání, cukání v koutku,

zčervenání tváří...). To mu umožní vést konfrontaci citlivě a odhalit i skryté emoce agresorů.³⁹

1.4.11 Náprava následků šikany

Po dokončení vyšetřování by měla následovat léčba – tedy náprava vztahů ve skupině. Obecně platí, že nápravu je možné uplatnit do třetího stádia vývoje šikany. Pokud se šikanující chování rozvine do čtvrtého a pátého stádia je léčba nemocné skupiny velmi obtížná. Na odpor proti jakémukoliv řešení se staví nejen agresori, jejich rodiče, ale i oběť. (Velmi často oběti protestují proti potrestání agresorů). V těchto případech je jediným možným řešením „rozbití“ původní skupiny. Agresori jsou ze skupiny vyloučeni, zbytek třídy je rozdělen a spojen s jinou třídou tak, aby byla šance na vytvoření pozitivních vztahů.

Ranější stádia šikany je možné řešit pomocí nápravných metod – např. metodou vnějšího nátlaku.⁴⁰

Cílem metody vnějšího nátlaku je přinutit viníky trestem a strachem k zastavení agresivního chování a dodržování oficiálních norem. Pomocí této metody je možné ochránit skupinu jako celek. Metoda má tři základní fáze:

- Individuální nebo komisionální pohovor
- Oznámení o potrestání agresorů před celou třídou
- Ochrana oběti

U počátečních stádií šikany často postačí pohovor s agresorem, jeho rodiči a učitelem. V závažnějších případech je nutné uskutečnit komisionální pohovor. V komisi bývá třídní učitel, výchovný poradce, ředitel školy, na učilištích je přizván učitel odborného výcviku. Ke komisionálnímu pohovoru by nemělo být přizváno více agresorů s jejich rodiči. Rodiče jsou seznámeni s problémem. Potom se postupně vyjadřují všichni pedagogové, žák, rodiče. Dále následuje tajná porada komise a seznámení rodičů se závěrem komise.

Nezbytnou součástí metody vnějšího nátlaku je informování celé skupiny o závěru rozhodnutí výchovné komise. Agresor musí vědět, že jeho čin je odsuzující a bude náležitě

---

³⁹KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

⁴⁰KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

potrestán, což ho varuje před opakováním takového chování. Oběti i svědkům je vyjádřena podpora.

Poslední fází metody vnějšího nátlaku je zajištění ochrany oběti. Je nutné mít na paměti, že ani po vyšetření a potrestání agresorů nejsou odstraněny příčiny, které k šikanujícímu chování vedly. Pedagog by měl i nadále pravidelně komunikovat s obětí, vybrat si z kolektivu informátory a ochránce, sledovat docházku oběti do školy, zprostředkovat péči v odborném zařízení, komunikovat s rodiči oběti.⁴¹

Protože šikana zasahuje i ty členy skupiny, kteří se jí zdánlivě neúčastní, měla by celá třída projít intervenčním programem. Pokud si na jeho realizaci škola sama netroufne, může si tzv. základní intervenční program (ZIP) objednat. Tyto programy nabízí střediska výchovné péče (SVP), pedagogicko-psychologické poradny (PPP), centra primární prevence (CPP). Program vedou externí odborní pracovníci, kteří prošli výcvikem ve skupinové práci. Jedná se i vícečetná setkání celé třídy, která probíhají na půdě školy nebo v odborném zařízení.⁴²

1.5 Prevence

Téma prevence sociálně patologických jevů lze zahrnout téměř do kteréhokoliv předmětu. Velké pole působnosti představuje např. průřezové téma Občan v demokratické společnosti. K preventivním opatřením patří i výchova ke zdravému životnímu stylu, která zahrnuje pohybové aktivity, duševní i osobní hygienu.

Školy zaměstnávají metodiky prevence. Jejich úkolem je spolupracovat s vyučujícími jednotlivých předmětů tak, aby preventivní aktivity zapadaly do uceleného systému. Školní metodik prevence ovládá interaktivní metody a své zkušenosti předává svým kolegům. K preventivní práci patří i začleňování aktivit mimo vyučování – zakládání zájmových kroužků, diskusních klubů, školních klubů, kurzů, ozdravných pobytů, výletů a exkurzí. Jedním z neefektivnějších nástrojů v oblasti prevence je osobní příklad. Žáci si velmi často berou za vzor svého třídního učitele.

---

⁴¹KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

⁴²VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

Metodický pokyn ministra školství ukotvuje realizaci Minimálního preventivního programu na školách a ve školských zařízeních. Na jeho tvorbě se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Hlavním koordinátorem při jeho tvorbě je školní metodik prevence. V některých případech škola při tvorbě spolupracuje s metodikem prevence v Pedagogicko-psychologické poradně. Za realizaci programu je odpovědný ředitel školy. Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné prostředí pro žáky i učitele. Důležitou součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikaně dojde. Krizový plán popisuje kompetence jednotlivých osob a postupy a způsoby řešení.⁴³

1.5.1 Přehled projektů a organizací zabývajících se prevencí šikany

- Minimalizace šikany (MIŠ) – projekt Nadace O2, který byl realizován od roku 2005 spolu s občanským sdružením AISIS a předními českými odborníky. Cílem projektu bylo vzdělávat a informovat pedagogy o možnostech řešení a nápravě školních šikan. Pilotní fáze projektu byla uzavřena v roce 2007. V současné době nadace provozuje internetový informační portál pro rodiče i děti, organizuje kurzy a semináře apod.

<http://www.minimalizacesikany.cz/>

- Zdravá škola – projekt byl nabídnut českým školám již před deseti lety, V současné době existuje celá síť škol, na kterých je tento projekt realizován. Jde o nespécifický program podpory zdraví v českých školách. Jeho cílem je vytvořit zdravé klima školy, zdravé prostředí, budovat mezilidské vztahy. Program je postaven na třech základních pilířích – pohoda prostředí, zdravé učení, otevřené partnerství. Koordinátorem projektu je Státní zdravotní ústav v Praze.

<http://dasenka.webnode.cz/news/projekt-zdrava-skola-referat/>

---

⁴³SOMR, M. *Agresivita a šikana u školní mládeže: Diplomová práce*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010

- LATA – nezisková organizace, která pomáhá ohroženým dětem a mladým lidem od 13 do 26 let v Praze a Středočeském kraji. Pomáhá mladým lidem zvládat nepříznivé a ohrožující situace, poskytuje pomoc při začleňování jedince do společnosti, při hledání vlastní identity apod. Organizace zaměstnává odborně vyškolené dobrovolníky, kteří spolupracují s dalšími organizacemi, školami, rodiči.

<http://www.lata.cz/komu-pomahame/>

- Společenství proti šikaně – občanské sdružení zaměřené na pomoc obětem šikanování a prevenci tohoto závažného jevu. Sdružení zaměstnává odborníky, ale i rodiče, kteří prošli touto zkušeností. Mapuje výskyt šikany, poskytuje morální a odbornou pomoc obětem šikany i jejich rodičům, realizuje preventivní a léčebné programy, zajišťuje vzdělávání dospělých v této oblasti, spolupracuje s národními institucemi v oblasti ochrany osob před šikanou, podílí se na vytváření systémové prevence šikanování dětí a mládeže. Předsedou sdružení je Dr. Michal Kolář.

<http://www.sikana.org/>

- E-bezpečí – cílem projektu je identifikovat a analyzovat nebezpečné komunikační praktiky spojené s elektronickou komunikací a minimalizovat jejich vliv na mladou generaci. Projekt má varovat a informovat mládež a veřejnost před nebezpečím zvaným kyberšikana. Dalším úkolem projektu je shromáždit a pravidelně zveřejňovat informace na internetovém portálu, který bude následně využíván učiteli i laickou veřejností k osvětě a prevenci patologických jevů jako je cyber-grooming, cyber-stalking, cyber-bullying apod. Projekt se v roce 2009 umístil na 3. místě v národním kole Evropské ceny prevence kriminality MVČR.

<http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/15/60/lang.czech/>

- Institut pedagogicko-psychologického poradenství – poskytuje poradenské služby na školách, v pedagogicko-psychologických poradnách, speciálně-

pedagogických centrech, zajišťuje odborné vzdělávání pedagogů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež – nabízí volnočasové aktivity pro mládež do 18 let. Jsou jednou z forem primární prevence sociálně patologických jevů. Nabízí bezplatné trávení volného času při nejrůznějších aktivitách, plní poradenskou a preventivní činnost. Mládež je v nízkoprahových klubech chráněna před vlivy okolí a zároveň na ni dohlíží tým zkušených školených pracovníků. Každý klub má jasně stanovený řád, který je nutno dodržovat.

1.6 Právní následky šikany

Šikana neboli bullying je veřejně a celosvětově užívaný pojem. V právních předpisech však tento pojem neexistuje. Hovoří se zde pouze o úmyslném jednání, namířeném proti jinému subjektu, útočící na jeho lidskou důstojnost. Šikana představuje celý souhrn různých činů, které zasahují do oblasti občanského, majetkového a trestního práva. Právní předpis, který by se zabýval pouze problematikou šikany mezi dětmi neexistuje. Ministerstvo školství vydalo pro tyto účely metodický pokyn, který stanovuje systém prevence a ochrany. Ne všechny projevy šikany jsou natolik závažné, aby bylo možné uložit viníkům jednotný trest. Policie řeší pouze případy, kdy je naplněna skutková podstata trestného činu.⁴⁴

Může se jednat o trestný čin vydírání (§ 235 trestního zákona), omezování osobní svobody (§ 231), útisk (§237), ublížení na zdraví (§221), loupež (§234), krádež (§ 247), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§241), kuplířství (§ 204). U majetkových trestných činů musí škoda přesáhnout 5 000, - Kč, jinak se jedná pouze o přestupek a čin je projednáván v přestupkovém řízení. Pachatel trestného činu je stíhán podle trestního řádu.⁴⁵

Aby byl pachatel trestně odpovědný, musí být splněny tyto podmínky trestní odpovědnosti:

---

⁴⁴ SOMR, M. *Agresivita a šikana u školní mládeže: Diplomová práce*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010

⁴⁵ http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html#agresortrcin

1. *Musí se dopustit protiprávního jednání (trestného činu), jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a jež je společensky nebezpečné.*
2. *Protiprávním jednáním musí být poškozen či ohrožen právem chráněný zájem.*
3. *Mezi protiprávním jednáním a poškozeným zájmem musí existovat příčinné souvislosti (jednání musí přímo způsobit škodlivý následek).*
4. *Zavinění pachatele (úmysl, nedbalost).*
5. *Pachatel musí v době spáchání trestného činu dovršit minimálně 15 let a být příčetný.*

http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html#agresortrcin

Pokud spáchá závažný trestný čin, za který je ukládám výjimečný trest, (např. vražda) pachatel starší 12 let, soud uloží ochrannou výchovu ve zvláštním výchovném zařízení v souladu s § 84-86 trestního zákona. Policie musí předložit spolehlivé důkazy, že agresor trestný čin skutečně spáchal. Je povinna ochránit oběť i svědky.

Pro výslech osoby mladší 15 let platí zvláštní pravidla stanovená § 102 trestního řádu. Výslech musí být prováděn šetrně, v přítomnosti pedagoga apod.

Pokud vznikla materiální škoda, následuje občanskoprávní řízení podle § 420 Občanského zákoníku. Protože dítě ještě plně nechápe právní důsledky svého jednání, za škodu je odpovědný ten, kdo nad ním vykonává dohled. – rodiče, pěstouni, osvojitelé, opatrovníci apod. Pokud ke škodě došlo v době vyučování, nese odpovědnost škola. Ta potom vymáhá nárok na zaměstnanci, který byl pověřen dohledem nad svěřenou osobou.⁴⁶

Právní řešení šikany bývá problematické. Jelikož pachatelé jsou často nezletilí, nemají soudy mnoho nástrojů, jak je potrestat. V současné době se stále častěji hovoří o snížení věku pro trestní odpovědnost mladistvých. Na jednotné úpravě se však odborníci zatím nedohodli.

---

⁴⁶http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html#agresortrcin

PRAKTICKÁ ČÁST

V této části práce bych chtěla srovnat výskyt šikany ve velkoměstě a městě s 12 000 obyvateli. Výzkum jsem prováděla pomocí kvantitativního dotazníkového šetření na Integrované střední škole v Plzni a Středním odborném učilišti v Sušici. Na výzkumné otázky odpovídali studenti ve věku od 15 do 19 let. Zajímalo mě pohled žáků na to, zda se vykytuje šikana na jejich škole, jejich vlastní zkušenosti s šikanou. Dotazovala jsem se také na místo, kde k šikanování došlo a na frekvenci výskytu.

Protože se v teoretické části práce zabývám vlivem médií na agresivitu mladistvých, zajímal mě výskyt šikany v závislosti na čase stráveném u televize a u počítače. Poslední otázka dotazníku se týká kyberšikany.

2. Výzkum a jeho cíl

V praktické části své bakalářské práce jsem chtěla srovnat výskyt šikany na SOU a SOŠ ve velkoměstě a městě s 12 000 obyvateli. Chtěla jsem ověřit, zda se šikana skutečně vyskytuje více na školách ve větších městech, jak se mnozí pedagogové i rodiče domnívají. K tomuto účelu jsem si stanovila tvrzení **T₁: Šikana se vyskytuje více školách ve velkoměstě.** Toto tvrzení jsem ověřovala hned na několika otázkách, týkajících se výskytu šikany.

Dalším cílem výzkumu bylo zjistit, jaký vliv mají média na chování mládeže. Chtěla jsem ověřit tvrzení **T₂: Žáci, kteří tráví více času u televize a u počítače, více šikanují své spolužáky.**

Protože se ve své práci zabývám také kyberšikanou, zajímalo mě, kolik studentů (v závislosti na čase tráveném u PC) se s tímto jevem osobně setkalo. K tomuto účelu jsem si stanovila tvrzení **T₃: Žáci, kteří tráví více času u počítače, se častěji setkávají s kybešikanou.**

Při ověřování pravdivosti tvrzení jsem brala v úvahu jakýkoliv procentuelní rozdíl.

2.1 Popis zkoumaného vzorku

Šetřením jsem prováděla v únoru a březnu 2012 na Integrované střední škole živnostenské, Škroupova 13, Plzeň a Středním odborném učilišti U Kapličky 761, Sušice.

Výzkumný vzorek tvoří celkem 108 respondentů ve věku 15 – 19 let. Zúčastnilo se 56 studentů ISSŽ, Plzeň – obor Kosmetické služby a Bankovníctví a pojišťovnictví. 52 studentů bylo ze SOU a SOŠ Sušice – obor Kuchař-číšník, Automechanik a Cestovní ruch.

54,6% z celkového počtu dotazovaných představují dívky; 45,4% dotazovaných byli chlapci. Vzhledem poměrně velkému počtu studií na podobné téma příliš nerozlišuji pohlaví respondentů u jednotlivých variant odpovědí. Pouze v jednom případě zjišťuji, kdo je častějším agresorem.

2.2 Metody výzkumu

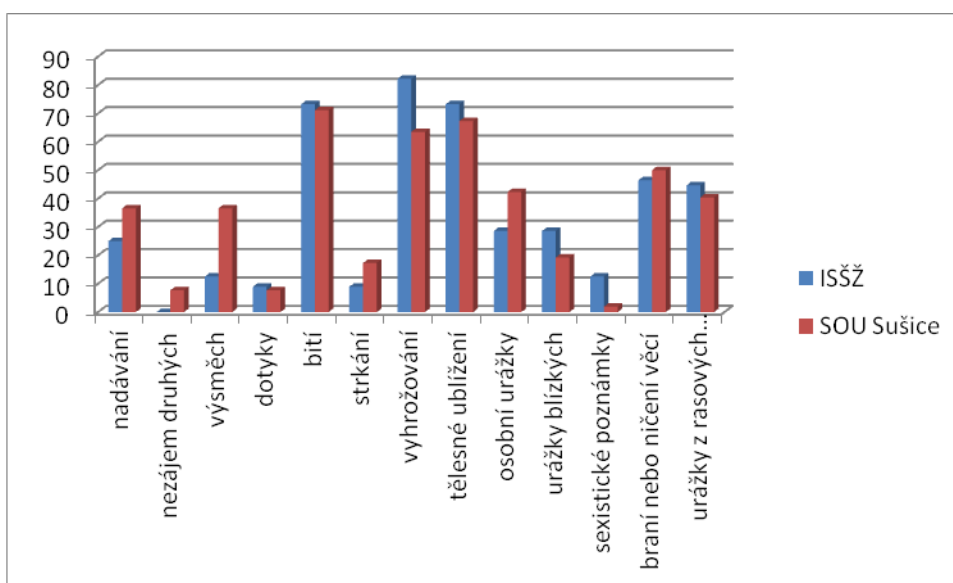
Použila jsem metodu kvantitativního dotazníkového šetření. Studentům byl předložen anonymní dotazník, obsahující 13 otázek. Nikdo ze studentů spolupráci neodmítl. Návratnost dotazníků byla 100%.

2.3 Analýza výsledků dotazníkového šetření

Úvodní otázkou jsem chtěla zjistit, které projevy šikany jsou studenty považovány za nejzávažnější.

1. VYBER 5 ZPŮSOBŮ CHOVÁNÍ, KTERÉ POVAŽUJEŠ ZA NEJZÁVAŽNĚJŠÍ PROJEVY ŠIKANY:

- Nadávání
- Nezájem druhých
- Výsměch
- Dotyky
- Bití
- Strkání
- Vyhrožování
- Tělesné ublížení
- Osobní urážky
- Urážky blízkých
- Sexistické poznámky
- Braní nebo ničení tvých věcí
- Urážky z rasových důvodů

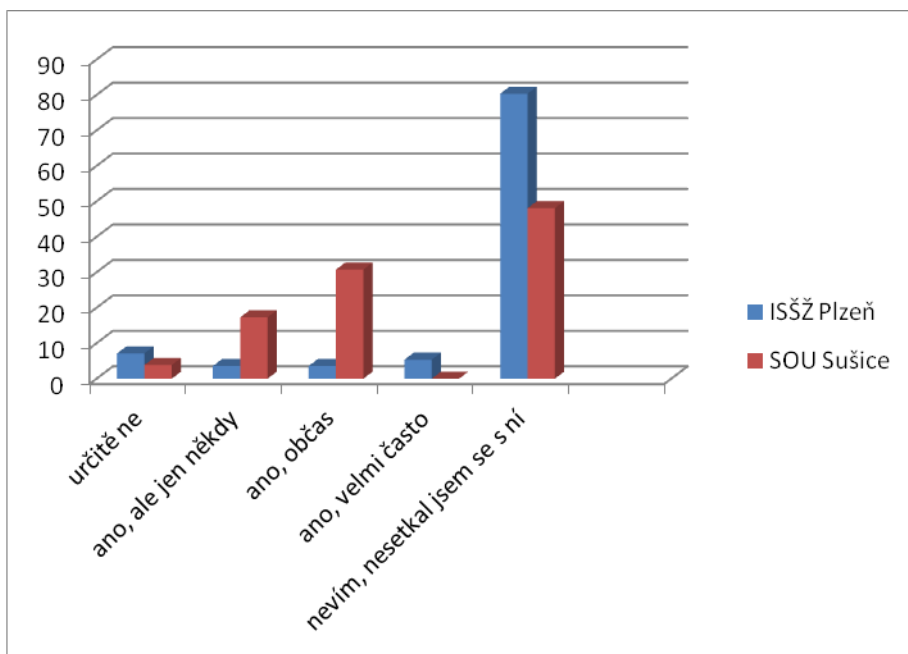
Graf č. 1: Nejzávažnější projevy šikany

Na Integrované střední škole živnostenské studenti nejčastěji odpověděli, že za nejzávažnější projevy šikany považují vyhrožování, bití a tělesné ublížení. Odpovědi studentů SOU Sušice jsou podobné. Na prvním místě zde uvedli bití, dále tělesné ublížení a vyhrožování. Zajímavé je, že studenti ISSŽ nepovažují za důležitý projev šikany nezájem druhých. Na rozdíl od studentů SOU Sušice ale více volili odpověď sexistické poznámky (mezi respondenty ISSŽ bylo větší procento dívek). Překvapilo mě také, že poměrně frekventovanou odpovědí (hned po ničení osobních věcí) jsou urážky z rasových důvodů.

V další otázce měli studenti odpovědět, zda a jaké míře se vykytuje šikana na jejich škole.

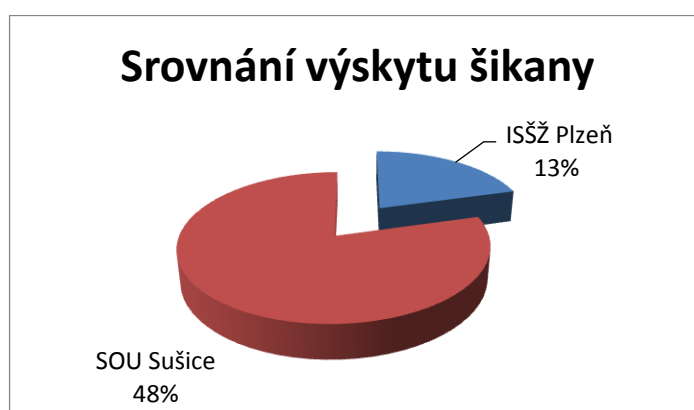
2. VYSKYTUJE SE ŠIKANA NA VAŠÍ ŠKOLE?

- Určitě ne
- Ano, ale jen někdy
- Ano, občas
- Ano, velmi často
- Nevím, nesetkal jsem se s ní, ale nelze vyloučit

Graf č. 2: Výskyt šikany na škole

Na tuto otázku studenti obou škol nejčastěji odpovídali, že se s šikanou neseťkali, proto neví, zda se na jejich škole vykytuje. Abych potvrdila nebo vyvrátila tvrzení T_1 : **Šikana se vykytuje více na školách ve velkoměstech**, zaměřila jsem na varianty odpovědí – ano, ale jen někdy; ano, občas; ano, velmi často. Jednu z těchto odpovědí volilo 13% studentů ISŠŽ Plzeň a 48% studentů SOU Sušice. Tvrzení T_1 se tedy v tomto případě nepotvrdilo. Šetřením bylo zjištěno, že šikana se vyskytuje více na SOU v Sušici.

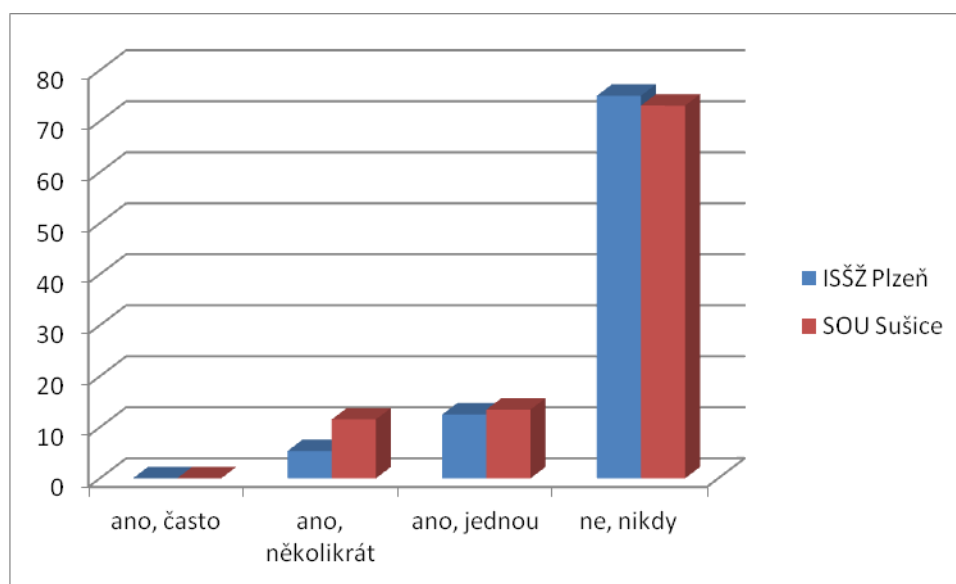
Graf č.3: Srovnání výskytu šikany 1

Zajímavé je, že variantu odpovědi ano, velmi často volili více studenti ISŠŽ Plzeň.

Následující otázkou jsem chtěla zjistit, jak se studenti cítí ve své škole a zda se někdy ze strachu před šikanováním báli jít do školy.

3. BÁL SES NĚKDY JÍT DO ŠKOLY ZE STRACHU, ŽE BUDEŠ ŠIKANOVÁN?

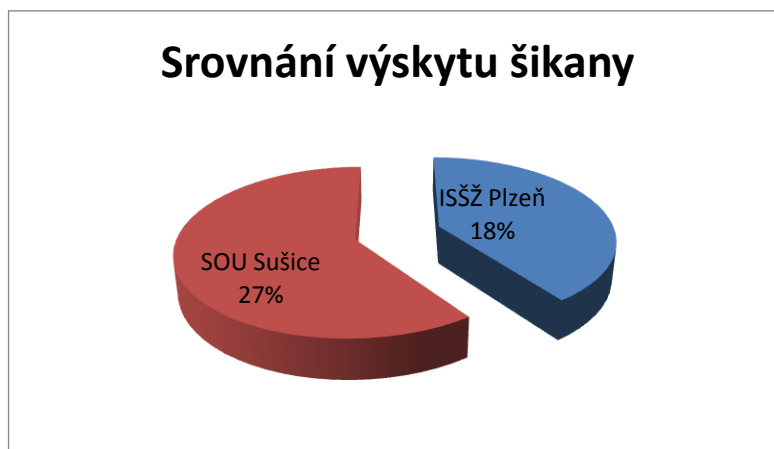
- Ano, často
- Ano, několikrát
- Ano, jednou
- Ne, nikdy

Graf č 4: Strach ze šikany

Většina studentů obou škol na tento dotaz odpověděla ne, nikdy. I tímto dotazem jsem chtěla potvrdit nebo vyvrátit tvrzení **T₁: Šikana se vyskytuje více na školách ve velkoměstě**. K tomuto účelu jsem vybrala varianty odpovědí ano, často; ano, několikrát; ano, jednou a opět porovнала počty odpovědí z jednotlivých škol. Z Integrované střední školy živnostenské Plzeň volilo jednu z těchto odpovědí 18% studentů. Studenti SOU Sušice volili jednu z těchto odpovědí v 27%. Lze tedy vyvodit, že šikana se vyskytuje více na škole v menším městě.

Variantu odpovědi ano, často nevolil žádný ze studentů ISSŽ Plzeň a pouze 1 student SOU Sušice. Tvrzení T₁ se tedy opět nepotvrdilo.

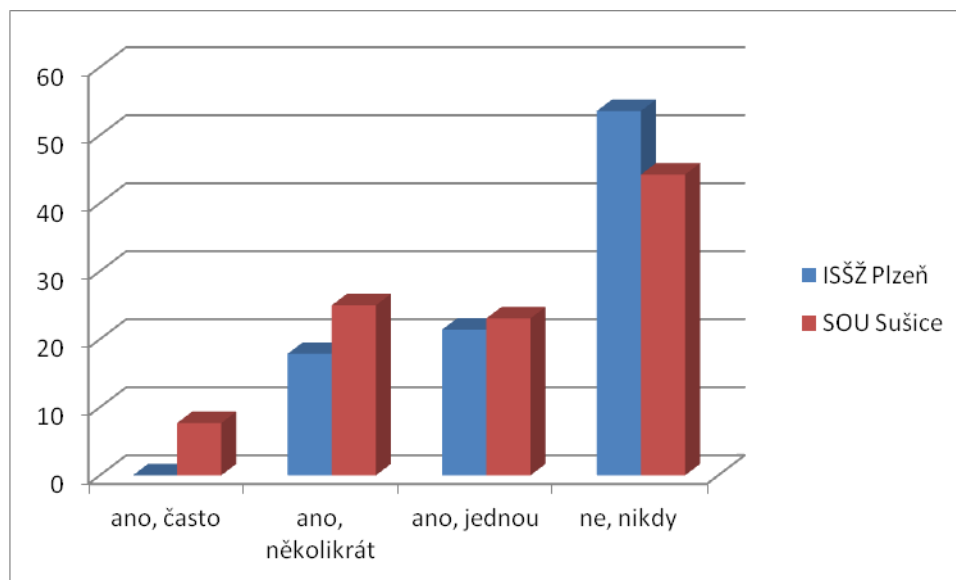

Graf č. 5: Srovnání výskytu šikany 2

Další otázkou jsem chtěla zjistit, zda byli studenti někdy svědky šikany

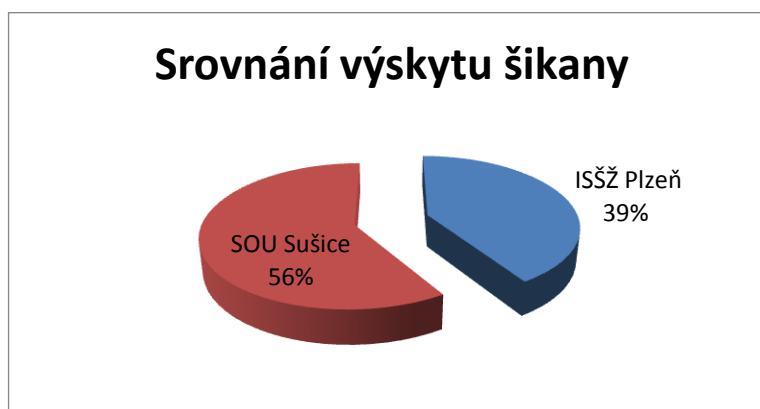
4. BYL JSI NĚKDY SVĚDKEM ŠIKANOVÁNÍ SPOLUŽÁKA?

- Ano, často
- Ano, několikrát
- Ano, jednou
- Ne, nikdy

Graf č. 6: Byl jsi někdy svědkem šikanování?

Nejčastější odpovědí je opět varianta ne, nikdy. Tímto dotazem jsem znovu chtěla potvrdit nebo vyvrátit tvrzení **T₁: Šikana se vyskytuje více na školách ve velkoměstě**. Vybrala jsem proto odpovědi ano, často; ano, několikrát; ano, jednou a porovнала počty odpovědí z jednotlivých škol. Jednu z těchto odpovědí volilo 39% studentů Integrované střední školy živnostenské Plzeň a 56% studentů Středního odborného učiliště Sušice. Lze tedy opět vyvodit, že šikana se vyskytuje více na škole v menším městě. Variantu ano, často volili více studenti SOU Sušice. Tvrzení T₁ se tedy opět nepotvrdilo.

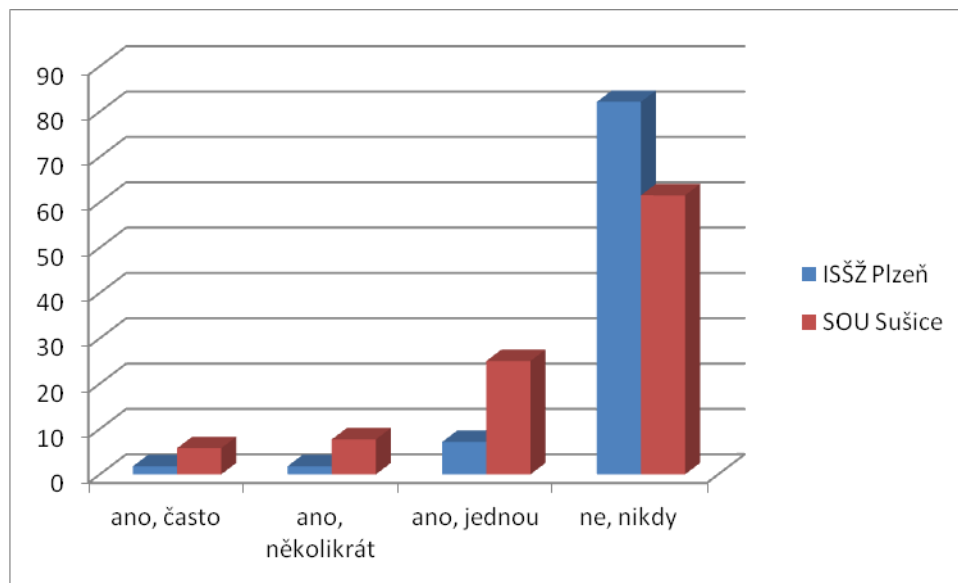
Graf č. 7: Srovnání výskytu šikany 3

Další otázkou jsem chtěla zjistit, kolik studentů se přizná k tomu, že sami šikanovali spolužáky.

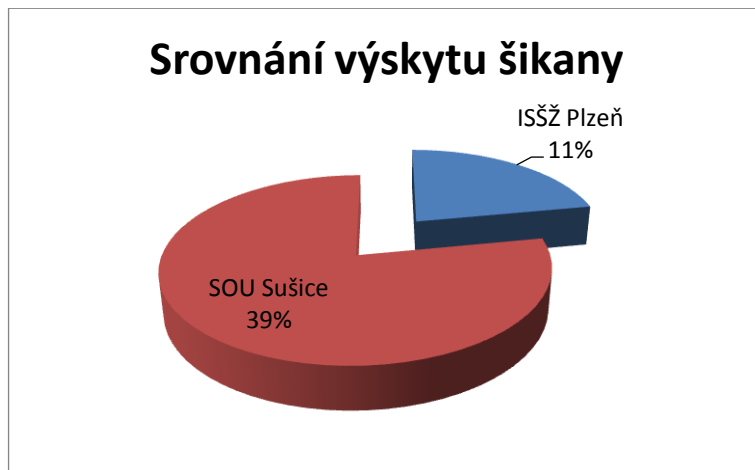
5. ŠIKANOVAL JSI TY SÁM NĚKDY SVÉ SPOLUŽÁKY?

- Ano, často
- Ano, několikrát
- Ano, jednou
- Ne, nikdy

Graf č. 8: Šikanoval jsi někdy ty sám?

Nejčastější odpovědí byla opět varianta ne, nikdy. Abych potvrdila nebo vyvrátila tvrzení **T₁: Šikana se vyskytuje více na školách ve velkoměstě**, vybrala jsem odpovědi ano, často; ano, několikrát; ano jednou a opět porovnávala jejich počty z jednotlivých škol. Jednu z těchto variant odpovědí volilo 11% studentů Integrované střední školy živnostenské Plzeň a 39% studentů Středního odborného učiliště Sušice. Opět lze vyvodit, že šikana se vyskytuje více na škole v menším městě. Variantu ano, často volilo více studentů SOU Sušice. Tvrzení T₁ se tedy opět nepotvrdilo.

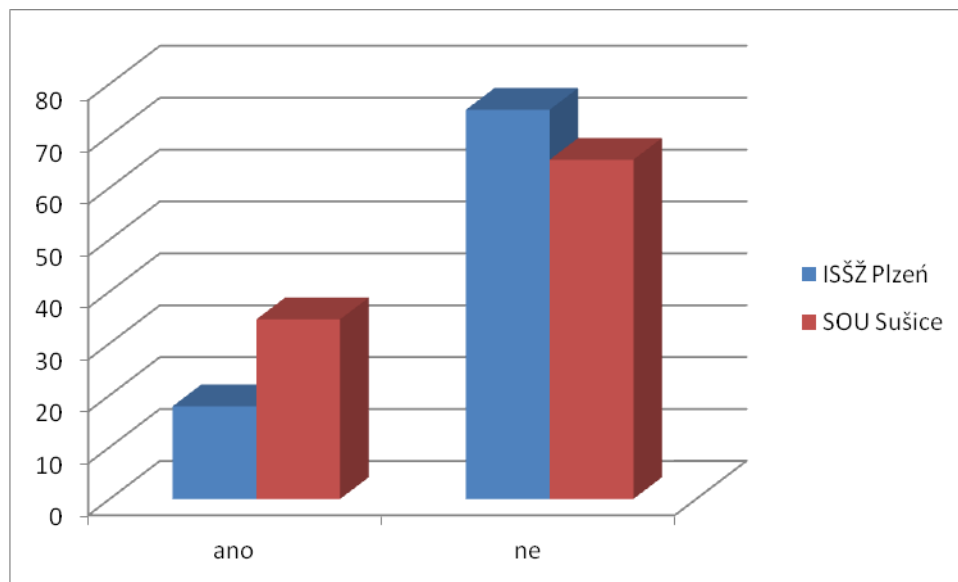

Graf číslo 10: Srovnání výskytu šikany 4

Další otázkou jsem chtěla zjistit, kolik žáků bylo ve škole šikanováno.

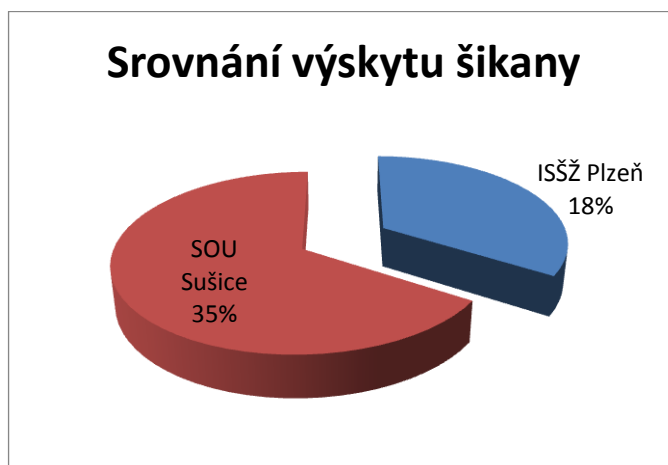
6. BYL JSI TY SÁM NĚKDY VE ŠKOLE ŠIKANOVÁN?

- Ano
- Ne

Graf č.11: Byl jsi ty sám někdy šikanován?

Studenti obou škol nejčastěji odpovídali, že nebyli šikanováni. Abych potvrdila nebo vyvrátila tvrzení **T₁: Šikana se vyskytuje více na školách ve velkoměstě**, vybrala jsem odpovědi ano a porovнала jejich počty z jednotlivých škol. 18% studentů Integrované střední školy živnostenské Plzeň opovědělo, že bylo šikanováno. Ze SOU Sušice to bylo 35% studentů. Tvrzení T₁ se opět nepotvrdilo.

Graf č. 12: Srovnání výskytu šikany 5

Na následující 3 otázky odpovídali pouze žáci, kteří byli šikanováni. Zajímalo mě, jak často k šikanování docházelo.

7. JAK ČASTO JSI BYL ŠIKANOVÁN?

- Nejméně 2x za rok
- Asi jednou za měsíc
- Téměř každý týden
- Téměř každý den

Graf č. 13: Jak často jsi byl šikanován

Studenti Integrované střední školy živnostenské nejčastěji odpovídali, že k šikanování docházelo téměř každý týden. Nejfrekventovanější odpovědí studentů Středního odborného učiliště Sušice byla varianta asi 1x za měsíc. Odpověď téměř každý den volili více studenti SOU Sušice. Pro názornost jsem rozdělila odpovědi do 2 skupin – první skupinu tvoří odpovědi značící, že k šikanování docházelo méně často – nejméně 2x za rok, asi 1x za měsíc. Druhou skupinu tvoří odpovědi naznačující častější výskyt šikanujícího chování – téměř každý týden, téměř každý den. Vybrala jsem odpovědi z druhé skupiny a porovнала jejich počty z jednotlivých škol. Odpovědi z této skupiny vybralo 64% šikanovaných studentů Integrované střední školy živnostenské a 39% šikanovaných studentů Středního odborného učiliště Sušice. Pokud bereme v úvahu frekvenci výskytu šikanujícího chování, můžeme říci, že tvrzení **T₁: Šikana se vykytuje více na školách ve velkoměstě**, se v tomto případě potvrdilo.

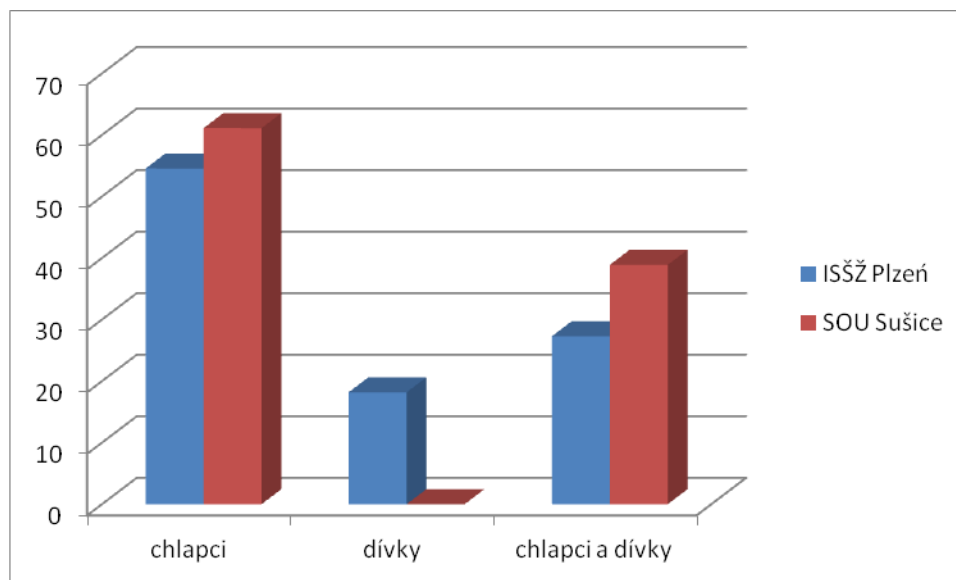

Graf č. 14: Srovnání výskytu šikany 6

Další otázkou jsem chtěla zjistit, kdo je nejčastěji pachatelem šikanujícího chování.

8. UBLIŽUJÍ TI HLAVNĚ:

- Chlapci
- Dívky
- Chlapci i dívky

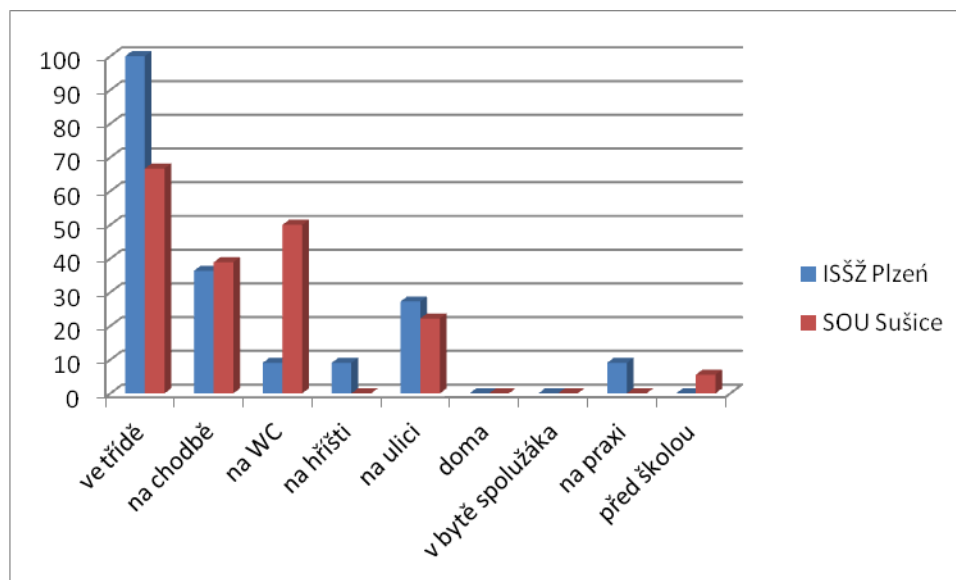
Graf číslo 15: Kdo ti ubližuje?

Z výsledků vyplývá, že nejčastějšími pachateli šikany na obou srovnávaných školách jsou chlapci. Tuto odpověď volilo 55% šikanovaných žáků Integrované střední školy živnostenské Plzeň a 61% šikanovaných žáků Středního odborného učiliště Sušice. Dívky více šikanují na ISSŽ Plzeň. (18%) Odpověď chlapci i dívky volilo 27% šikanovaných studentů ISSŽ Plzeň a 39% šikanovaných studentů SOU Sušice. Oběti šikany ze SOU Sušice uvedli, že pachateli šikany nejsou nikdy pouze dívky.

Další otázkou jsem chtěla zjistit, kde nejčastěji k šikaně dochází. Studenti měli vybrat maximálně 5 odpovědí.

9. K ŠIKANOVÁNÍ DOŠLO:

- Ve třídě
- Na chodbě
- Na WC
- Na hřišti
- Na ulici
- Doma
- V bytě spolužáka
- Jinde, kde.....

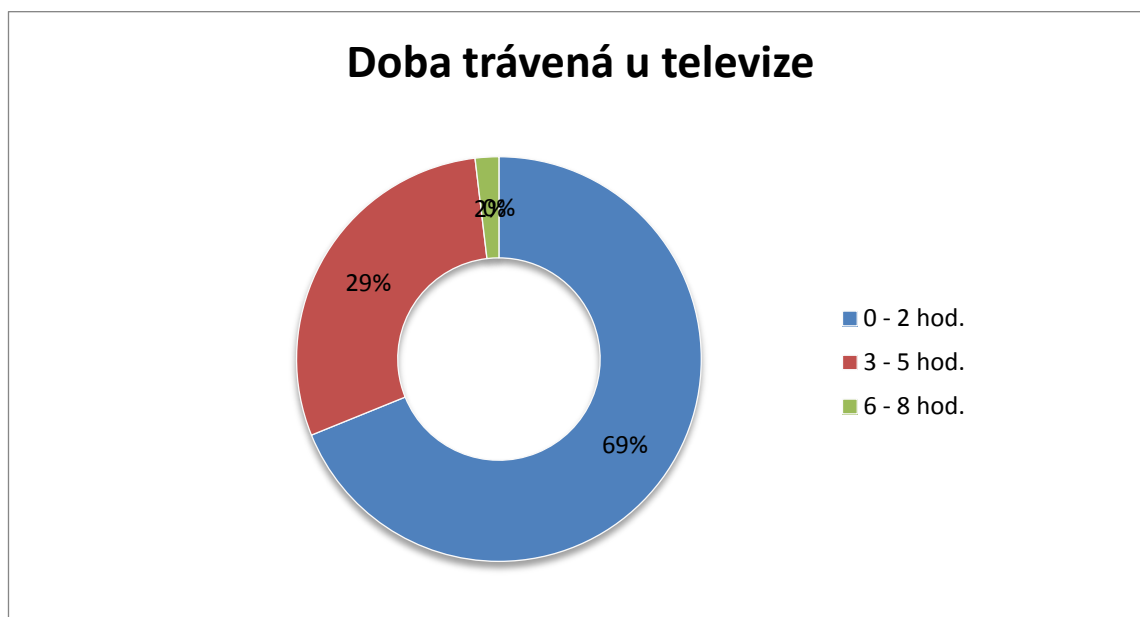

Graf č. 16: Místo výskytu šikany

Nejčastější odpovědí na obou školách byla varianta ve třídě. Studenti Integrované střední školy živnostenské v Plzni volili tuto odpověď dokonce ve 100%, studenti Středního odborného učiliště Sušice v 67%. Variantu na chodbě volili více studenti SOU Sušice. Z výsledků vyplývá, že na SOU Sušice dochází velmi často k šikaně na WC. Studenti ISSŽ jsou zase častěji šikanováni na hřišti a na ulici. Varianty doma a v bytě spolužáka nezvolil žádný ze studentů. Variantu na praxi zvolilo 9% studentů ISSŽ a žádný ze studentů SOU Sušice. Variantu před školou volilo 9% studentů SOU Sušice a žádný ze studentů ISSŽ. Obecně lze říci, že k šikaně dochází nejčastěji na půdě školy.

V dalších 3 dotazech zjišťují, kolik času tráví studenti u televize a u počítače. Zajímalo mě také, zda se setkali s kyberšikanou. V těchto 3 otázkách již nerozlišují odpovědi z jednotlivých škol. Pro potvrzení nebo vyvrácení tvrzení T₂ a T₃ postačí procentuální vyjádření z celkového počtu respondentů (108 studentů).

10. NAPIŠ, KOLIK HODIN TRÁVÍŠ U TELEVIZE:

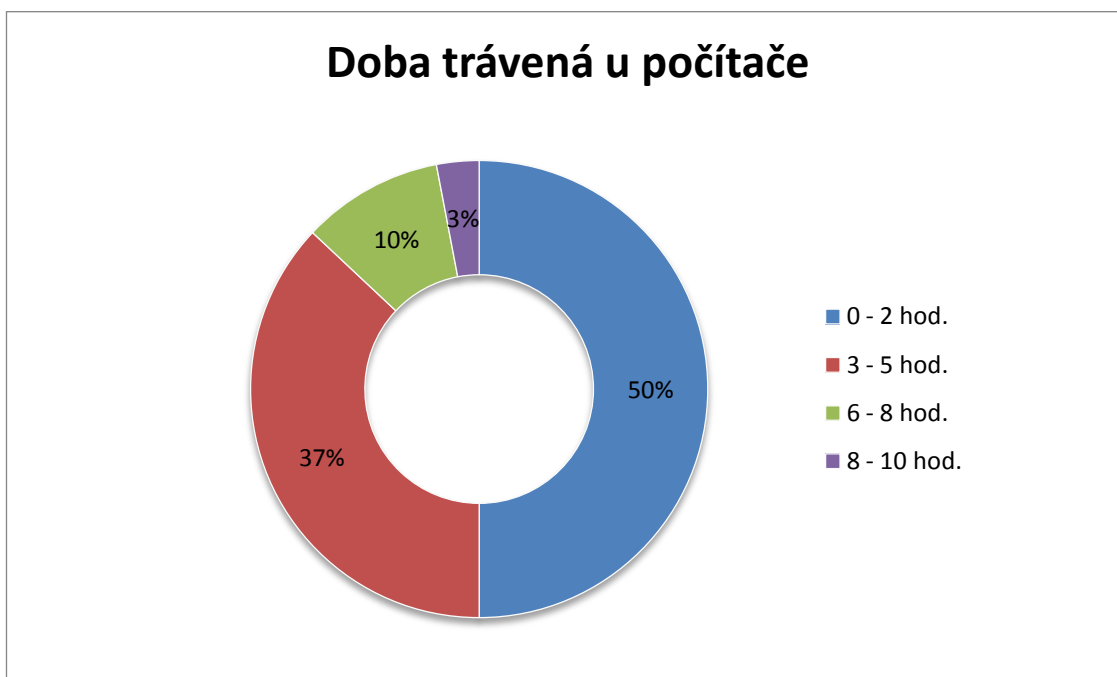
Graf č. 17: Doba trávená u televize

69% studentů tráví u televize 0 – 2 hodiny denně. 29% studentů sleduje televizi 3 – 5 hodin denně. 2% dotazovaných studentů sledují televizní vysílání 6 – 8 hodin denně.

Další dotaz se týkal doby trávené u PC.

11. NAPIŠ, KOLIK HODIN DENNĚ TRÁVÍŠ U POČÍTAČE:

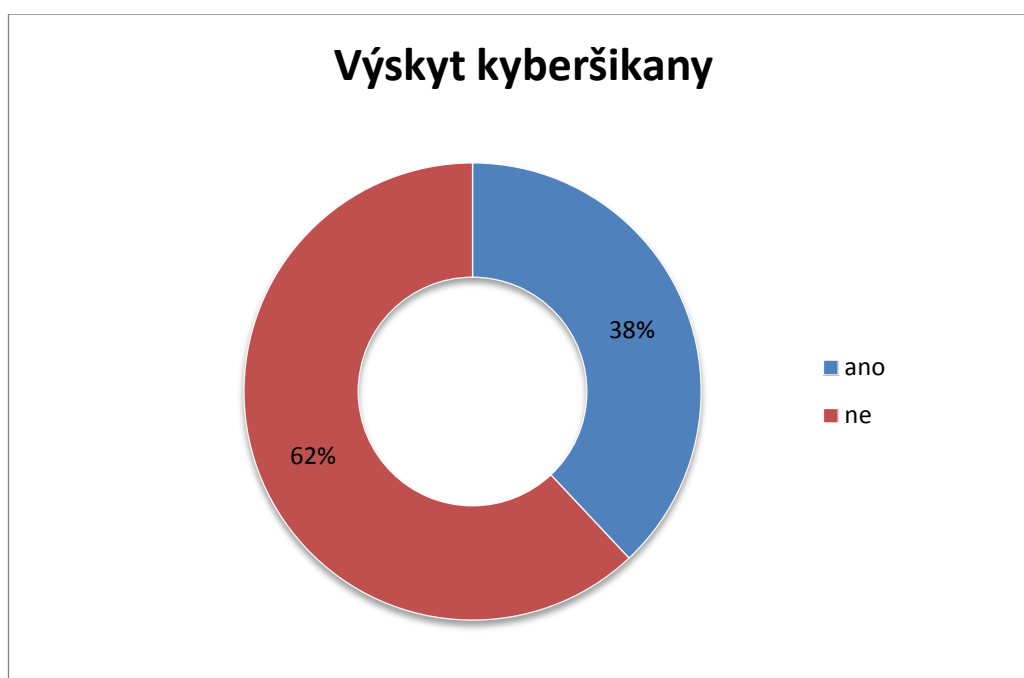
Graf č. 18: Doba trávená u počítače

50% studentů tráví u počítače 0 – 2 hodiny denně. 37% studentů uvedlo, že u PC tráví 3 – 5 hodin denně. 10% z celkového počtu studentů uvedlo, že na PC pracují 6 – 8 hodin denně. 3% studentů uvedly, že tráví u počítače dokonce 8 – 10 hodin denně.

Další otázkou jsem chtěla zjistit, zda se studenti někdy setkali s kyberšikanou.

12. SETKAL SES NĚKDY S VYDÍRÁNÍM, VYHROŽOVÁNÍM NEBO VYSMÍVÁNÍM PO INTERNETU?

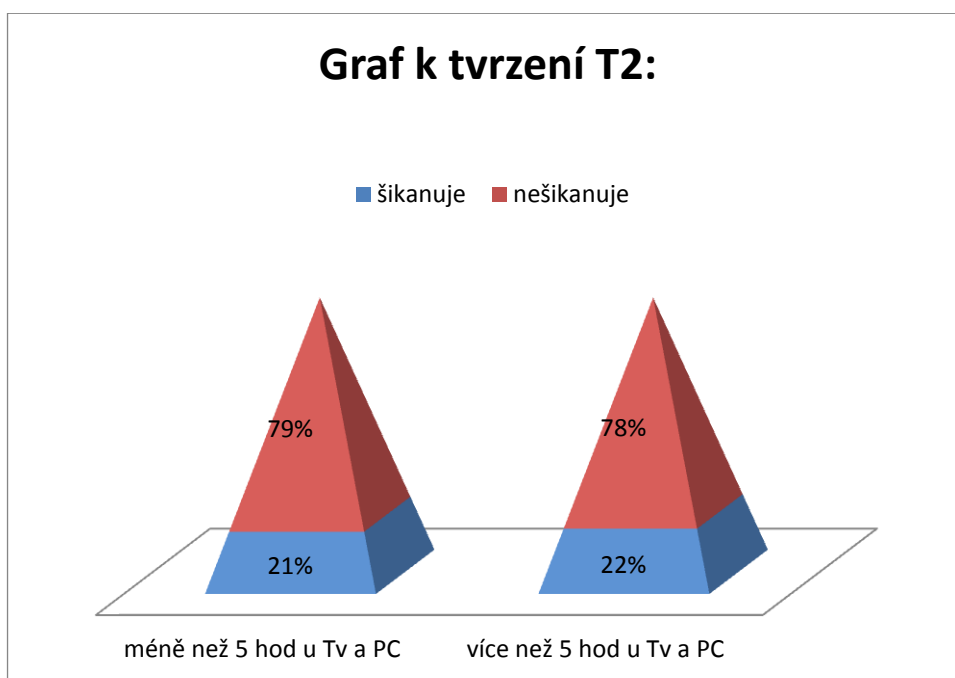
- Ano
- Ne

Graf č. 19: Výskyt kyberšikany

38% z celkového počtu 108 studentů uvedlo, že se setkalo s kyberšikanou. (Tento počet mě překvapil). 62% studentů odpovědělo, že se s vydíráním, vyhrožováním nebo vysmíváním po internetu nikdy neseťkalo.

Abych potvrdila nebo vyvrátila tvrzení **T₂: Žáci, kteří tráví více času u počítače nebo u televize, častěji šikanují své spolužáky**, sečetla jsem, kolik hodin celkem tráví jednotliví žáci u televize a u počítače. Z odpovědí jsem pak vybrala ty studenty, kteří odpověděli, že u Tv a PC tráví více než 5 hodin denně. U těchto studentů jsem zjišťovala jejich odpovědi na dotaz – **Šikanoval jsi někdy své spolužáky?**

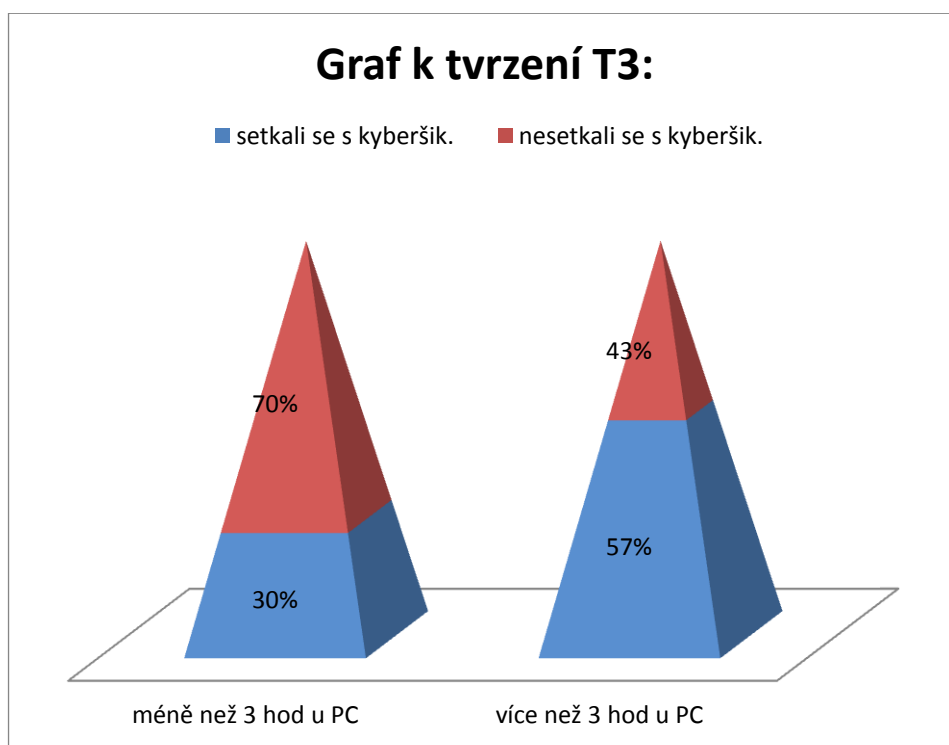

Graf č. 20: Graf k tvrzení T2

21% studentů, kteří tráví u Tv a PC méně než 5 hodin denně, odpovědělo, že šikanovalo své spolužáky. 79% studentů, kteří tráví u Tv a PC méně než 5 hodin denně, uvedlo, že své spolužáky nikdy nešikanovalo. 22% studentů, kteří tráví více než 5 hodin denně u Tv a PC, odpovědělo, že své spolužáky šikanovalo. 78% studentů, kteří tráví více než 5 hodin denně u Tv a PC, uvedlo, že své spolužáky nikdy nešikanovalo.

Tvrzení T₂ se tedy nepotvrdilo.

Abych potvrdila nebo vyvrátila tvrzení T₃: **Žáci, kteří tráví více času u počítače, se častěji setkávají s kyberšikanou**, vybrala jsem z celkového počtu ty žáky, kteří tráví u PC více než 3 hodiny. U těchto studentů jsem sledovala jejich odpovědi na dotaz – **Setkal ses někdy s vydíráním, vyhrožováním nebo vysmíváním po internetu?**

Graf č. 21: Graf k tvrzení T3

30% studentů, kteří tráví u PC méně než 3 hodiny, uvedlo, že se setkali s kyberšikanou. 70% studentů, kteří tráví u PC méně než 3 hodiny denně, odpovědělo, že se s kyberšikanou nesetkalo. 57% studentů, kteří tráví u PC více než 3 hodiny denně, odpovědělo, že se setkalo s kyberšikanou. 43% studentů, kteří tráví u PC více než 3 hodiny denně, uvedlo, že se s kyberšikanou nesetkalo.

Tvrzení T₃ se potvrdilo.

3. ZÁVĚR

„.....Neboť ve své špatnosti jest člověk krutější a zatvrzelejší než říční krokodýl. Jeho srdce je tvrdší kamene. Jeho marnivost je lehčí prachu. Ponoř ho do řeky – když oschne jeho šat, je stejný jako předtím. Ponoř ho do zármutku a zklamání – když z něho vyjde, je stejný jako předtím. Ti, kteří přijdou po mně, budou podobni těm, kteří byli přede mnou.“

Mika Waltari: Egypt'an Sinuhet

Ve své bakalářské práci se zabývám agresivitou a šikanou na středních školách a odborných učilištích. V úvodu teoretické části práce jsem chtěla vysvětlit pojem agrese, přiblížit příčiny a projevy agresivního chování. Hlavní část mé práce pojednává o šikaně ve školním prostředí. Chtěla jsem zde shrnout poznatky o jejím vývoji, typologii jejích aktérů, popsat postupy vyšetřování. Dále jsem chtěla poukázat na možné způsoby prevence a přiblížit pohled na šikanu z právního hlediska.

V praktické části práce jsem srovnala výskyt šikany na SOU a SOŠ v Sušici a Integrované střední škole živnostenské v Plzni. Zajímalo mě, zda se šikana vykytuje více na školách ve velkoměstě. Pro tyto účely jsem zvolila metodu kvantitativního dotazníkového šetření. Na výzkumné otázky odpovídali studenti ve věku 16 – 19 let z obou zmiňovaných škol. Cílem výzkumu bylo potvrdit nebo vyvrátit tvrzení **T₁: Šikana se vyskytuje více na školách ve velkoměstě.** Toto tvrzení se ve většině případů nepotvrdilo. Dle mého soudu se šikana a agresivní chování objevuje jak na menších (příp. venkovských) školách s nižším počtem žáků, tak na velkých městských školách.

Dále jsem chtěla zjistit, jaký vliv mají média na chování studentů. **Tvrzení T₂: Žáci, kteří tráví více času u televize a u počítače, více šikanují své spolužáky,** se nepotvrdilo. Z šetření vyplývá, že velká část studentů, kteří tráví hodně času u televize a u počítače své spolužáky nikdy nešikanovala.

V závěru výzkumu jsem chtěla ověřit tvrzení **T₃: Žáci, kteří tráví více času u počítače, se častěji setkávají s kyberšikanou.** Toto tvrzení se potvrdilo. Překvapil mě počet studentů, kteří se setkali s vydíráním, vyhrožováním nebo vysmíváním po internetu. Z šetření mimo jiné vyplývá, že za nejzávažnější projevy šikany považují studenti vyhrožování a tělesné ublížení. Nejčastějšími pachateli jsou chlapci. K šikaně dochází nejčastěji ve třídě. Většina studentů tráví u televize a počítače méně než 2 hodiny.

K agresivnímu jednání máme vrozené dispozice. Záleží na mnoha faktorech, zda se u jedince toto chování rozvine. Může to být vlivem dědičnosti, rodinného prostředí nebo negativní zkušeností v jeho životě.

O šikaně se hovoří jako o smrtelné chorobě demokracie. Podle průzkumů a šetření se na našich školách vykytuje stále častěji. Není ale vzrůstající trend agresivního chování důkazem toho, že je tento jev na našich školách přísněji sledován? Vychází odborná literatura popisující projevy a fáze šikany, způsoby nápravy. Probíhají nejrůznější výzkumy, vznikají organizace, které se tímto jevem zabývají. S šikanou se ale setkávali i naši rodiče a babičky. Pouze se o ní nemluvalo v takové míře jako v současné době. Člověk byl, je a bude ve své podstatě stále stejný. Stejně jako se válečné konflikty objevovaly v historii a nelze je vyloučit ani v budoucnosti, lze očekávat, že ani šikana z našich škol nezmizí. Jedinou obranou je dostatečná prevence a důsledné potrestání pachatelů.

4. RESUMÉ

Agresivita a šikana se na našich školách objevují stále častěji, proto jsem si toto téma vybrala pro svou bakalářskou práci. V úvodu teoretické části práce jsem chtěla objasnit pojem agrese, přiblížit příčiny a projevy agresivního chování. Hlavní část mé práce pojednává o šikaně ve školním prostředí. Shrnula jsem poznatky o jejím vývoji, typologii aktérů. Popsala jsem postupy vyšetřování a způsoby prevence. Nastínila jsem pohled na tento jev z právního hlediska.

V praktické části práce jsem srovnala výskyt šikany na střední škole ve velkoměstě a městě s 12 000 obyvateli. Domnívala jsem se, že se šikana objevuje častěji ve větších městech. Tento předpoklad se ale nepotvrdil. Zjišťovala jsem také, jaký vliv mají média na chování mládeže. Z výsledků vyplývá, že studenti, kteří tráví více času u počítače, se častěji setkávají s kyberšikanou.

ABSTRACT

The aggression and bullying occur at Czech schools with increasing frequency, which is the reason why I chose this topic for my bachelor thesis. The theoretical part of the thesis focuses on explanation of the term aggression and describes the causes and displays of aggressive behaviour. The main part of the thesis deals with bullying at school. I summarized the information on the process of bullying and typology of participants. I outlined the investigation procedures and prevention tools. I described this phenomenon from the legal point of view.

In the practical part of the thesis I compared the occurrence of bullying at a secondary school in a big city to the occurrence of bullying at a secondary school in a town with 12,000 inhabitants. I presumed that bullying occurred in big cities more frequently. However, this assumption has not been confirmed. I also focused on finding out what effect media have on behaviour of the youth. The results show that students which spend more time on a computer encounter the cyberbullying more frequently.

5. Seznam literatury:

ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7

PSYCHOLOGIE DNES. č. 11. Praha: Portál, 2009. 1x měsíčně. ISSN 1212-9607

PSYCHOLOGIE DNES. č. 12. Praha: Portál, 2009. 1x měsíčně. ISSN 1212-9607

PSYCHOLOGIE DNES. č. 2. Praha: Portál, 2010. 1x měsíčně. ISSN 1212-9607

PUNCH, K. F. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7377-381-9

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-49-9

SOMR, M. *Agresivita a šikana u školní mládeže: Diplomová práce*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010

VÁGNEROVÁ, K. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

WALTARI, M. *Egypt'an Sinuhet*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2000. ISBN 80-85637-11-1

6. Internetové zdroje:

http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html#agresortrcin

<http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/15/60/lang,czech/>

<http://www.sikana.org/>

<http://www.lata.cz/komu-pomahame>

<http://dasenka.webnode.cz/news/projekt-zdrava-skola-r>

<http://www.minimalizacesikany.cz/>

<http://www.minimalizacesikany.cz/zaci>

7. Příloha:

Výskyt šikany – dotazník

Škola.....Obor.....Věk.....

Instrukce: Na otázky odpovídej podle vlastního uvážení zaškrtnutím 1 odpovědi. Více odpovědí můžeš zaškrtnout pouze tam, kde je to uvedeno. Neexistuje správná nebo špatná odpověď. Dotazník je anonymní. Jde pouze o výzkum, proto se nemusíš bát odpovídat pravdivě.

---

1) Jsem dívka chlapec

2) Vyber 5 způsobů chování, které považuješ za nejzávažnější projevy šikany:

a) nadávání b) nezájem druhých c) výsměch d) dotyky e) bití f) strkání g) vyhrožování h) tělesné ublížení i) osobní urážky j) urážky blízkých k) sexistické poznámky l) brání nebo ničení tvých věcí m) urážky z rasových důvodů

Na další otázky odpovídej zaškrtnutím 1 odpovědi. Pouze u otázky č. 10 můžeš zaškrtnout až 5 odpovědí.

3) Vyskytuje se šikana na vaší škole?

a) určitě ne b) ano, ale jen někdy c) ano, občas d) ano, velmi často e) nevím, nesetkal jsem se s ní, ale nelze vyloučit

4) Báls ses někdy jít do školy ze strachu, že budeš šikanován?

a) ano, často b) ano, několikrát c) ano, jednou d) ne, nikdy

5) Byl jsi někdy svědkem šikanování spolužáka?

- a) ano, často b) ano, několikrát c) ano, jednou

6) Šikanoval jsi ty sám někdy své spolužáky?

- a) ano, často b) ano, několikrát c) ano, jednou d) ne, nikdy

7) Byl jsi ty sám někdy ve škole šikanován?

- a) ano b) ne

Otázky č. 8 až č. 10 vyplňuj pouze v případě, pokud jsi na otázku č. 7 odpověděl(a) ano.

8) Jak často jsi byl šikanován?

- a) nejméně 2x za rok b) asi jednou za měsíc c) téměř každý týden d) téměř každý den

9) Ublížíjí ti hlavně:

- a) chlapci b) dívky c) chlapci i dívky

10) K šikanování došlo: (můžeš zaškrtnout max. 5 odpovědí)

- a) ve třídě b) na chodbě c) na WC d) na hřišti e) na ulici f) doma g) v bytě spolužáka
h) jinde, kde.....

11) Napiš kolik hodin denně trávíš u televize .....

12) Napiš, kolik hodin denně trávíš u počítače.....

13) Setkal ses někdy s vydíráním, vyhrožováním nebo vysmíváním po internetu?

- a) ano

Děkujeme za vyplnění dotazníku.